

ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ

БЪЛГАРИЯ 2016

В доклада е направен анализ на енергийно бедните домакинства в България към юли 2016 г. Разработена е симулация за потреблението на електроенергия за неотоплителни цели от извадка с домакинства. Разходите за електроенергия са сравнени с доходите на домакинства с различна структура, местоживеене и социален статус.

АВТОРИ

Боян Захариев

Институт “Отворено общество” - София

Ваня Григорова

икономически съветник на КТ „Подкрепа“

Илко Йорданов

Институт “Отворено общество” – София

София, м. юли 2016 г.

КЪЩА С КОМИН

На челната страница - детска рисунка на дете от много бедно домакинство, което живее в лишения, включително при ползването на електроенергия.

Детските рисунки често изобразяват къщи с димящ комин като белег за уют и топлина. А и в България твърдото гориво остава предпочитано за най-бедните поради относително ниската си цена.

ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ

БЪЛГАРИЯ 2016

България е в процес на отваряне на пазара на електроенергия и концесиониране на ВиК сектора. Очаква се реформите да се отразят значително върху достъпа на социално слабите граждани до двете базисни услуги – снабдяването с ел. енергия и вода. В настоящия доклад е направен преглед на очертаващите се промени в енергийния и водния сектор. Анализът включва подробно изследване на проблемите, свързани с енергийната бедност към средата на 2016 година. Предизвикателствата по отношение на водната бедност само са загатнати, без да се навлиза в дълбочина. Набелязани са и някои мерки за минимизиране основно на последствията от либерализацията на електроенергийния пазар върху най-уязвимите потребители.

Анализът на бедността се концентрира главно върху разходите на домакинствата за електроенергия, защото в тази сфера плановете за либерализация са в напреднала фаза и вече има предложена рамка от мерки за компенсиране на най-уязвимите домакинства. Водната бедност е засегната само дотолкова, доколкото е свързана с енергийната, но е представен и кратък обзор на очакваните промени. Когато има повече яснота около графика на реформите във водния сектор, ще е възможно да се направи по-детайлна оценка на предполагаемите ефекти и на адекватността на пакета от мерки, който евентуално ще бъде предложен. Засега в тази посока липсват конкретни идеи и предложения.

По отношение на енергийната бедност заключението от направения анализ е, че предвиденият социален пакет може да компенсира при най-уязвимите потребители увеличение на цените от 5%-10%, както и че е особено важно, обхватът му да бъде разширен до около 21%-23% от населението, така че да се подкрепят всички бедни домакинства, които в голямата се част се припокриват с енергийно бедните домакинства. При сегашния си обхват от около 14% от населението социалният пакет успява да покрие приблизително хората, за които можем да кажем, че живеят в дълбока енергийна бедност – имат доходи под линията на бедност и разходи за електроенергия, надвишаващи 20% от разполагаемия месечен доход. Социалният пакет обаче не може да намали енергийната бедност, която вече съществува и има сериозни размери. Броят и делът на енергийно бедните варира в широки граници в зависимост от дефиницията, която изберем да приложим, но с много голяма вероятност при която и да било дефиниция енергийната бедност в България би била сред най-високите в ЕС. В настоящия анализ сме използвали монетарни дефиниции, които следят за дела на разходите за електроенергия от разполагаемия месечен бюджет на домакинствата, при които се откриват и други белези на социална уязвимост. Добре е да помним, че през последните 25 години цените на електроенергията неведнъж са ставали повод за широко недоволство и социално напрежение, включително и за мащабни граждански протести в началото на 2013 г.

Накрая трябва да отбележим, че нашите оценки на енергийната бедност са по-скоро консервативни. Симулираното потребление е без лишения, но като цяло е икономично. **В**

симулацията не е включено отоплението нито охлаждането през топлата част от годината с помощта на климатици. Отоплението не е част от разчетите за социалния пакет, насочен към уязвимите потребители. Идеята е, че то се покрива от вече съществуващата програма за енергийни помощи. **Оценката на адекватността на програмата за целеви помощи за отопление не е предмет на настоящия анализ.**

При общия дефицит на данни за енергийната бедност, в публичното пространство са разпространени експертни оценки, които изчисляват енергийната бедност през последните години на над 30%, използвайки подобни на нашите дефиниции. Тъй като и състоянието на домакинствата и на енергийните пазари вероятно ще се променя бързо в обозримо бъдеще, ще бъде добре ако актуални анализи бъдат правени непосредствено преди взимането на важни решения. Сред дефицита на достъпни микроданни за енергийното потребление симулациите, при всичките възможни резерви към тях, могат да бъдат един от най-ефективните начини за взимане на информирани решения.

ЕНЕРГИЙНА БЕДНОСТ

Либерализация на електроенергийния сектор

Третият енергиен пакет на ЕС трябва да постигне либерализиране на енергийния сектор и създаване на общ вътрешен пазар за газ и електричество. Два са основните стълба за постигане на тези цели: вертикална дезинтеграция (отделяне на производството от преноса и доставката на енергия) и изграждане на независими национални регулатори. Регистрираните ефекти от набелязаните реформи включват:

Вертикалната дезинтеграция цели намаляване на монополното влияние чрез разделяне на дейностите по производство, пренос и доставка на електроенергия. Едно от първите изследвания на ефекта от това разделяне е извършено от учени от италиански университет през 2007 г.¹ След като разглеждат процесите и данните от 7 европейски държави, те стигат до заключението, че има статистически значима връзка между цената на енергията и вертикалната дезинтеграция. Разделянето на дейностите по производството и доставката на ел. енергия, според тях, е свързано с по-високи разходи, а това в крайна сметка оказва натиск към увеличаване на крайните цени. Друг важен извод, до който стигат, е, че вертикалната дезинтеграция води до нарастване на риска домакинствата да останат без електричество. Риск, който е дори над два пъти по-висок за тези, които в предишен период вече са били с прекъснат достъп. Ако лишеният от електроенергия домакинства при свързано производство и доставка са 2,64%, то при напълно завършен процес на вертикална дезинтеграция те нарастват до 5,69%.

¹ „Зависимост между лишенията от комунални услуги и реформите в енергийния сектор в Европа“, А. Поги, М. Флорио http://wp.demm.unimi.it/tl_files/wp/2008/DEMM-2008_020wp.pdf

Този процес не само увеличава риска от прекъсване на електричеството, но и води до нарастване на вероятността семействата със спрян достъп до електричество да не могат да го възстановят.

Инвестиции – в приватизираните сектори се наблюдава спад на инвестициите, например в Калифорния след либерализацията за периода 1993-2000 г. те намаляват с 38%². Във Великобритания след приватизацията на British Energy – атомна електроцентрала, в периода след 1990 г. и след 2004 г. дружеството просперира. Но през 2001-2003 г. се налага правителството да отпусне субсидии и държавни гаранции, за да не фалира. Ограничените инвестиции в инфраструктура, както и в научни изследвания, повишават риска от аварии, прекъсване на доставките и не на последно място разчитат при неблагоприятно развитие на пазара да получат значително подпомагане от националните бюджети, а това рефлектира върху възможността държавата да отдели повече ресурс за подпомагане на уязвимите граждани.

Цени за домакинствата

Примерите са противоречиви. Изследователите на сектора изпитват трудности да разграничат ясно ефектите от многобройните фактори, които въздействат върху цената на електроенергията.

САЩ – енергийният сектор там традиционно се управлява от частни компании. Либерализацията в Съединените американски щати се изразява в премахване на пределните цени за електричество. След 2000 г. пазарът страда от поредица трусове. В Балтимор новината за увеличение на цената със 72% води до поредица яростни протести, в резултат на което управляващите се събират спешно и приемат план за постепенно, регулирано нарастване. Анализ на неправителствената организация Public Citizen от 2008 г. сочи, че в 38 щата с регулации цената на електроенергията нараства по-слабо в сравнение с либерализирания пазар в останалите 12 щата³. Скептични към резултатите от дерегулацията на енергийния сектор са дори твърди привърженици на свободния пазар като Cato Institute. В свой анализ⁴ те сочат, че липсата на регулации не е довела до очакваните ползи за разлика от други сектори като телекомуникациите например и препоръчват връщане към подобрен вариант на вертикалната интеграция.

Европа – резултатите на Стария континент са противоречиви. Изследване на University of Greenwich⁵ от 2006 г. сочи, че цените в Гърция и Германия са редуцирани с 10%. Това става при монополен пазар в първата държава и либерализиран във втората. За периода 1995-2000 г. цените на електроенергията в Германия намаляват с 40%, но след това се увеличават с 30%.

² „Въздействие на либерализацията на енергийния пазар върху енергийната ефективност, качеството на снабдяване и екологията“, Leonardo Energy, стр. 11 <http://www.leonardo-energy.org/sites/leonardo-energy/files/root/pdf/2005/ImpactLiberalization.pdf>

³ „Провалът на дерегулацията в енергийния сектор: история, състояние и необходими реформи“, Public Citizen, стр. 7 <http://www.citizen.org/documents/USdereg.pdf>

⁴ „Преосмисляне на енергийното реструктуриране“, Cato Institute <http://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa530.pdf>

⁵ „Последни данни за въздействието на либерализацията на електроенергия върху потребителските цени“, University of Greenwich http://gala.gre.ac.uk/3589/1/PSIRU_9702_-_2006-09-E-Elecprices.pdf

Цените в Италия (монопол) и Ирландия в началото намаляват, като впоследствие се покачват значително.

Маркетингови похвати

Електричеството е стандартизирано, конкуриращите се доставчици не могат да предложат по-добро качество. Могат да се съревновават на пазара само с по-ниска цена или, както сочи практиката, да създават по-атрактивни пакетни услуги. Така например често на домакинствата се предлагат допълнителни услуги за поддръжка на дома, ваучери за супермаркети, дребни уреди като бонус към абонамента, събиране на пазарни точки за зареждане на гориво и пр.⁶

За да стигнат до потребителите, доставчиците трябва да вложат средства в реклама, търговски агенти по домовете или телефонни продажби. Това води до увеличение на разходите за маркетинг и реклама. Според University of Greenwich във Великобритания привличането на нови клиенти-домакинства струва на фирмите между 70 и 300 лири. През 1990 г., преди отварянето на пазара търговията на дребно е била едва 5% от стойността на средномесечната сметка на клиента. През 2005 г. този компонент на разходите вече достига 30% от цената на електричеството, като, разбира се, средствата са за сметка на крайния потребител.

Всъщност голяма част от разходите по либерализацията са постоянни, не само в началния етап на процеса. Освен нужното оборудване, всяка компания трябва да разполага със собствена администрация, счетоводство, юристи, търговски агенти, инкасатори и пр. Това са месечни разходи, които отново „се вливат“ в крайната цена на електроенергията.

Услуги за уязвимите потребители

Честа практика е бедните домакинства да нямат избор между различни оферти. Те са принудени да ползват предплатени услуги. Причините са многобройни. Така компанията е сигурна, че няма да се натрупат неплатени сметки. Социалнослабите не винаги са желани клиенти, тъй като са рискови и не могат да си позволят по-големи пакети услуги (като описаните по-горе), не са потенциални потребители на други продукти и услуги от компанията-доставчик и не ползват предпочитания от компаниите директен дебит. В много от западните държави голяма част от гражданите живеят под наем, поради което често са принудени от наемодателите да ползват предплатено електричество. **Масово електромерите за предварително плащане се налагат и в гетата.** Маркетинговата практика по отношение на предплатените услуги сочи, че те винаги са на по-високи от стандартните цени. По данни на University of Greenwich във Великобритания, цената на електроенергията за предплащащите доставката ѝ домакинства, повечето от които бедни, е с 10% по-висока от тази за по-състоятелните групи абонати, които заплащат консумираните количества.⁷

⁶ „Либерализация на вътрешния пазар на електроенергия и влияние върху ценообразуването“ http://www.valuepartners.com/downloads/PDF_Comunicati/071024_domestic_electricity_market_liberalization_and_its_impact_on_pricing.pdf

⁷ „Оценка на въздействието на либерализацията върху обществените услуги“, University of Greenwich http://gala.gre.ac.uk/3642/1/PSIRU_9471_-_2005-03-EU-U-horizeval.pdf

Индустриалните потребители често постигат по-ниски цени на електроенергията, поради факта че разполагат с по-сериозни преговорни възможности. Не стои така въпросът обаче с домакинствата. Поради това, при липса на пределни цени, за доставчиците е по-лесно да компенсират с увеличение на цените на домакинствата. Въпросът, който стои пред всички държави-членки на Европейския съюз, е: *Как ще се отрази либерализацията върху равнището на енергийна бедност и какви мерки да се планират, за да се намалят отрицателните ефекти върху уязвимите потребители?*

Определение за енергийна бедност

Към Европейската комисия е съставена Работна група за уязвими потребители, която изработва мерки за борба с бедността, но работата ѝ е затруднена от липсата на общо разбиране за това кои точно европейски граждани имат нужда от подпомагане. Единствената оценка за броя на енергийно бедните е от изследването EU SILC от 2012 г., според което около 65 млн. граждани на Съюза нямат възможност да поддържат жилищата си достатъчно топли през зимата⁸. Според проучване на Buildings Performance Institute Europe (Европейски институт за сградна ефективност) броят на уязвимите граждани в Европа е между 50 и 125 млн.⁹

Макар от години да се работи по темата, а Третият либерализационен пакет да е факт от 2009 г., Европейският съюз няма единна дефиниция на „енергийна бедност“. Отправени са препоръки към държавите-членки да изработят собствени определения, които да отразяват спецификата на страните и социално-икономическите условия в тях. Директива 2009/72/ЕО¹⁰ посочва: **„всяка държава-членка определя понятието „уязвими клиенти“, което може да се отнася до енергийна бедност и, inter alia, до забраната за спиране на електричеството на такива клиенти в критични моменти“**. Изследването EU-SILC – за доходите и условията на живот, използва три основни показателя, чрез които оценява броя на засегнатите: невъзможност да поддържат дома си достатъчно топъл; просрочване на сметки за комунални услуги; наличие на течаш покрив, влажни стени или загнила дограма. Първият индикатор има нужда от уточнение – какво означава „достатъчно топъл“? Ползват се различни определения. Но нормалната температура в стаите се движи в границите 16-21° С (Великобритания¹¹). В последното и най-всеобхватно проучване¹² на енергийната бедност в Европа, публикувано през месец май 2015 г., изследователите се позовават на препоръките на Световната здравна организация:

⁸ Евростат, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_conditions, 2016 г.

⁹ „Alleviating fuel poverty in the EU“, Buildings Performance Institute Europe <http://bpie.eu/wp-content/uploads/2015/10/Alleviating-fuel-poverty.pdf>

¹⁰ Директива 2009/72/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/54/ЕО, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:BG:PDF>

¹¹ „Насоки за здравословни жилищни условия“, Световна здравна организация, стр. 155 http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/191555/1/EURO_EHS_31_eng.pdf

¹² „Енергийната бедност и уязвимите потребители в енергийния сектор в ЕС: анализ на политики и мерки“, INSIGHT_E – тинк-танк в областта на енергетиката, финансиран от Европейската комисия

- 21° C във всекидневната и 18° C в останалите стаи в продължение на 9 часа в денонощието през седмицата и 16 часа през уикенда.
- 23° C във всекидневната и 18° C в другите стаи за домакинства с по-възрастни хора, хора с увреждания или с хронични заболявания. Тази температура трябва да се поддържа 16 ч. от денонощието.

Едва около 1/3 от държавите-членки на ЕС разпознават енергийната бедност като проблем. Най-ясна е дефиницията, която се прилага във Великобритания от 1991 г. Според нея уязвими са гражданите, които изразходват 10% от доходите си за енергийни нужди. Ако разходите са над 20%, домакинствата са в ситуация на тежка енергийна бедност. Това определение беше преразгледано, за да се избегнат някои негови недостатъци. Например: при заможните домакинства разход от 10% за енергия не е социален проблем, не води до бедност, за разлика от социално слабите слоеве. От 2013 г. Великобритания определя енергийно бедните чрез индикатора Low Income – High Cost¹³ (ниски приходи – високи разходи). Той обхваща групите, които изпълняват кумулативно следните две изисквания:

- разходите им за горива, не само за електрическа енергия, са над средните (националните медианни разходи) и
- ако платят тези сметки, доходите на домакинствата ще останат под националната линия на бедност.

Основни специфики на метода:

- вземат се предвид доходите след приспадане на евентуално дължими вноски по ипотечи или наеми, тъй като с тях домакинствата не могат да покрият задължения за ползвана енергия;
- сметките се изчисляват на еквивалентна единица;
- включват се разходи за отопление, осветление, затопляне на вода, домашни електрически уреди;
- оценява се икономическото състояние на домакинството (например: доходи на пенсионери, наличие на безработни лица), както и по какъв начин се отоплява и какво гориво използва и какво е състоянието на жилището.

Великобритания разполага и с най-всеобхватната и достъпна статистическа информация в тази област. Липсата на детайлни данни е проблем в европейски мащаб и това е бариера пред оформянето на адекватни мерки за намаляване на енергийно бедните граждани в ЕС.

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf

¹³ Fuel poverty statistics, UK <https://www.gov.uk/government/collections/fuel-poverty-statistics>

Енергийно бедни в България

Социалната система в България подпомага уязвими групи, като на социално слабите домакинства се отпускат помощи за отопление през зимния период – в пари, натура или с превод на сумата към доставчика. В сила е програма „Целева социална помощ за отопление“, чийто обхват се определя от Наредба № РД 07-5 от 16.05.2008 г. Право на подпомагане за зимните месеци от ноември до март имат лица и семейства със средномесечен доход за последната половин година под диференцирания минимален доход (ДМД). Размерът на ДМД се определя от имуществото, здравословното състояние, възрастта и семейното положение на кандидатстващите и е в границите 42,90-107,25 лв. Помощите за отопление, които също се определят чрез индивидуален коефициент на база гарантирания минимален доход (ГМД), са в границите между 108,60 и 202,20 лв. на месец в рамките на отоплителния сезон. В масовия случай това означава, че наличието на доход от минимум 110-150 лв. на лице води до отказ за отпускане на помощи за отопление.

Месечното плащане към момента е в размер на 72,20 лв. или 361 лв. (около 185 евро) за целия сезон. Поради високите допълнителни изисквания и ниските нива на максимално допустим доход броят на отпуснатите помощи на фона на широкоразпространената бедност е пренебрежимо малък. През последните 9 години броят на обхванатите лица и семейства, подпомогнати с този инструмент за социална подкрепа, е намалял с 21%, макар броят на нуждаещите се да нараства.

В България е сформирана работна група, която да изработи дефиниция и да планира мерки за подпомагане на нуждаещите се домакинства. До края на месец април работната група, с помощта на експерти от Европейската комисия и Световната банка, трябваше да приключи дейността си и да предложи проект на нормативен акт за справяне с енергийната бедност. На 26 май 2016 г. Министерството на енергетиката оповести плановете си за мерки, които да намалят тежестта от очаквания ръст на цените върху социалнослабите домакинства¹⁴. Мерките са два основни типа – финансови и нефинансови.

- 1) финансов механизъм – обхваща уязвими групи като: лица над 70 г., които живеят сами, имат доходи само от пенсия до линията на бедност; лица с увреждания над 90% с чужда помощ; семейства с деца с увреждания, но само такива, които се нуждаят от чужда помощ; лица и семейства, които получават помощи за отопление.
- 2) нефинансови механизми като:
 - забрана за прекъсване на електричеството през зимния период;
 - забрана за прекъсване на електричеството на хора с увреждания;
 - възможност за реструктуриране на дълга;
 - етичен кодекс на доставчиците;
 - информационни кампании и онлайн платформи.

¹⁴ Министър Петкова: Задължително условие за успешно преминаване към пълна либерализация на електроенергийния пазар е защитата на уязвимите клиенти в България, интернет сайт на МЕ <https://www.me.government.bg/bg/news/ministar-petkova-zadaljitelno-uslovie-za-ushpeshno-preminavane-kam-palna-liberalizaciya-na-elektroener-2264.html?p=eyJ0eXBlljoiaG90ln0=>

Нефинансовите механизми са регламентирани в Член 3 Задължения за обществени услуги и защита на клиентите от Директива 2009/72/ЕО¹⁵ и са задължителен елемент от социалния пакет, тъй като и според съвременното международно право държавата трябва да предотврати прекъсването на достъпа до основни услуги като вода, електричество и телефон¹⁶.

Оценка на адекватността на предвидените мерки

1) Обхват

Въпреки твърденията, че институциите целят да обхванат максимално енергийно бедните лица и семейства¹⁷, предвиденият обхват е изключително ограничен. Изследването на Евростат за условията на живот сочи, че затруднения да покрива сметките си към 2014 г. среща 1/3 от българското население. По-обширен поглед върху енергийната бедност дава сравнение на резултатите между държави по три индикатора от регулярните анкети на EU-SILC¹⁸: трудности при заплащане на месечните сметки, лоши жилищни условия и невъзможност да поддържат дома си достатъчно топъл. В следващата таблица могат да се проследят дяловете на лицата, живеещи под прага на бедността, в отделните страни-членки на ЕС, които изпитват затруднения да покриват енергийните си нужди. Таблицата е обновена с последни данни от 2014 г.

¹⁵ Директива 2009/72/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/54/ЕО, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:BG:PDF>

¹⁶ Uhry, M. *Housing-related binding obligations on states from European and international case law*, Foundation Abbe Pierre, 2016.

¹⁷ Министър Петкова: "Нашата цел е да увеличим максимално обхвата на енергийната помощ, така че да защитим българските потребители", интернет сайт на МВ <https://www.me.government.bg/bg/news/ministar-petkova-zadaljitelno-uslovia-za-uspeshno-preminavane-kam-palna-liberalizaciya-na-elektroener-2264.html?p=eyJ0eXBlljoiaG90ln0=>

¹⁸ „Облекчаване на енергийната бедност“, Европейски институт за сградна ефективност <http://bpie.eu/wp-content/uploads/2015/10/Alleviating-fuel-poverty.pdf>

Таблица 1. Дял на лицата, живеещи под прага на бедността, които изпитват затруднения да покриват енергийните си нужди.

Държава	Просрочени задължения за битови сметки (%)	Невъзможност да поддържат дома си топъл (%)	Жилища с течове и влажни стени (%)	Държава	Просрочени задължения за битови сметки (%)	Невъзможност да поддържат дома си топъл (%)	Жилища с течове и влажни стени (%)
България	52,8	66	28,5	Полша	28,3	20,7	16,9
Унгария	54,2	29,4	52,5	Словакия	18,6	22,4	23
Гърция	65,4	52,6	17,3	Франция	21,9	15	24,7
Кипър	31,4	47,5	32,1	Белгия	15	18,3	26,9
Португалия	20,9	47,5	40,2	Великобритания	14,4	19,6	22,8
Латвия	30,2	31	39,2	Чехия	21,3	15,6	18,3
Италия	27,6	38,3	32,8	Естония	17,1	3,7	23,2
Хърватия	45,4	24,3	20,2	Германия	10,2	13,3	19,4
Словения	32,6	15,4	41,2	Холандия	9,8	9	22,2
Литва	20,6	34,7	33,7	Люксембург	7,3	2	23,9
Румъния	24,4	24,4	24,6	Дания	10,5	5,8	16,3
Малта	23,3	35,5	14,1	Австрия	8,3	7,7	13,1
Испания	22,7	23,5	25,4	Финландия	12,2	3,3	6,9
Ирландия	32,7	16,7	18,4	Швеция	8,8	2,7	9,6

Най-тежка е ситуацията в България, Унгария и Гърция. По процент просрочени задължения на бедните през 2014 г. Гърция вече изпреварва и България, и Унгария, но общо взето други значими промени през последните 2 години в нивата на енергийна бедност в Европа не се забелязват. България се нарежда сред първенците в тази негативна класация. Данните следва да се използват за сравнения с предишни периоди предпазливо, тъй като през 2014 г. са направени промени в методологията. Въпреки това е безспорно, че България продължава да бъде сред най-засегнатите от енергийна бедност държави в ЕС.

В периода на планиране на мерките за подпомагане на уязвимите лица представители на Комисията за енергийно и водно регулиране и на Министерство на енергетиката многократно правиха изявления, че делът на нуждаещите се е 30-33% от българското население. Анонсът на министерството от края на май гласи, че енергийно бедните, които се предвижда да получат право на участие в планираните мерки за защита, са едва 1,1 млн. души или 14% от гражданите.¹⁹ Извън социалното подпомагане остават много групи, които понастоящем не получават помощи за отопление поради високите изисквания за достъп:

- пенсионерите с доходи под линията на бедност (с изкл. на лицата над 70 години, които живеят сами);
- работещите бедни;
- безработни, които не получават обезщетения за безработица или живеят под линията на бедност;
- възрастни и деца с увреждания, чието решение от ТЕЛК не предвижда чужда помощ;

¹⁹ Министър Петкова: Задължително условие за успешно преминаване към пълна либерализация на електроенергийния пазар е защитата на уязвимите клиенти в България, интернет сайт на ME <https://www.me.government.bg/bg/news/ministar-petkova-zadaljitelno-uslovie-za-ushpeshno-preminavane-kam-palna-liberalizaciya-na-elektroener-2264.html?p=eyJ0eXBlljoiaG90ln0=>

- други уязвими лица, които са извън групата на регистрираните в Агенцията за социално подпомагане и дирекции „Бюро по труда“.

2) Размер на подпомагането – потребление

Финансовата помощ в рамките на разработените мерки за защита на уязвимите клиенти в България се състои в подпомагане на лицето или домакинството до 100 кВтч на месец, ако ползва топла вода от централно отопление или природен газ и до 150 кВтч на месец, ако използва електрически бойлер. Като не се покрива пълната цена на съответните кВтч електроенергия, а само 70% от производствената им цена, без да се отчита цената за мрежовите услуги, компонентата задължения към обществото и ДДС. По същество подпомагането ще бъде едва 33% от пълната крайна цена за 100 и 150 кВтч електроенергия месечно за съответните уязвими групи потребители.

Въпреки категоричния отказ на електроразпределителните дружества да предоставят пълни и обективни данни за потреблението на домакинствата, от частичната информация на дружествата, с която разполагаме, е видно, че нуждите от ел. енергия са подценени. Следващата таблица илюстрира потреблението на домакинствата – клиенти на едно от електроразпределителните дружества за месец януари през последните три години.

Таблица 2. Потребление на клиентите на EVN за месец януари 2014-2016 г.

	област Сливен	област Пазарджик	област Ямбол	област Смолян	област Кърджали	област Хасково	област Бургас	област Стара Загора	област Пловдив	средно за EVN
януари 2014 г.	307	353	357	232	278	381	399	394	467	386
януари 2015 г.	323	366	375	247	291	389	434	424	477	405
януари 2016 г.	318	362	373	242	300	386	410	421	473	398

Не са включени клиенти, които имат нулево потребление на електрическа енергия.

За да се изолира влиянието на отоплителния сезон върху консумацията на ток и евентуални специфики на отделните области, на следващата таблица може да се проследи средното потребление на домакинствата по данни на НСИ до 2014 г.²⁰

Таблица 3. Средномесечно потребление на електроенергия на домакинство по години (кВтч)

година	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Електричество месечно - кВтч	230	228	239	230	228	239	251	272	286	303	306	319	320	324	330

²⁰ Средни цени и купени количества нехранителни стоки от домакинствата, НСИ
<http://www.nsi.bg/bg/content/3271/%D0%BD%D0%B5%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%B8-%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B8>

След 2010 г. потреблението за страната е над 300 кВтч на месец, а по данни на ЕРП през зимните месеци стига до 400 кВтч (виж таблица 2). Очевидно 100 кВтч електроенергия са крайно недостатъчни за покриване на нуждите на средното българско домакинство.

3) Размер на подпомагането – финансиране

Както вече беше уточнено, помощта не „покрива“ дори пълния разход за 100 кВтч месечно, а само 70% от цената на електроенергията за краен потребител (без сумата за добавките, ДДС и мрежовите такси). Във фактурата на домакинствата са включени следните компоненти:

- цена на електроенергията;
- балансиране на електроенергийната система за снабдяване;
- достъп до разпределителната мрежа;
- достъп до електропреносната мрежа;
- пренос през разпределителната мрежа НН;
- пренос през електропреносната мрежа;
- балансиране на електроенергийната система за разпределение.

С други думи, Агенцията за социално подпомагане ще подпомага съответните целеви групи домакинства с едва 33% от крайната цена на 100-150 кВтч електроенергия месечно. По настоящи цени на енергията, подпомагане за 100 кВтч означава помощ от около 7,60 лв. средно на домакинство или 3,20 лв. на подпомогнатото лице ²¹.

ВОДНА БЕДНОСТ (кратък преглед)

Състояние и проблеми във ВиК сектора

40% от ВиК инфраструктурата в България е изградена преди повече от 45 години. В последните десетилетия инвестициите са недостатъчни за обновяване и поддържане на мрежата. Пречиствателните станции за вода са с остаряло оборудване, нуждаят се от реконструкция и модернизация. България изостава по темпове на изграждане на пречиствателни станции за отпадъчните води (ПСОВ). Страната поема ангажимент до 2010 г. всички населени места с над 10 000 жители да имат пречиствателна станция. До края на 2014 г. населените места с над 2000 жители е трябвало да бъдат покрити с работещи пречиствателни станции за отпадъчни води. Двете цели не са постигнати.

²¹ При стандартно потребление 75% през деня и 25% през нощта. Цени на ЧЕЗ към 18 юни 2016 г.: дневна тарифа 0,12724 лв. и нощна тарифа 0,05427 лв. без ДДС. 2,4 лица средно в домакинство по данни на НСИ от Преброяване на населението и жилищния фонд в Република България 2011 г..

Високи са и нивата на загубите на вода – 61,2% за 2014 г.²² Освен вече посочените причини, за загубите допринася незаконното присъединяване към мрежата, както и нефактурираните количества вода за райони с население, което не може да покрие базовите си жизнени нужди. По данни на работещи в сектора дружествата предпочитат изобщо да не фактурират, когато има висок риск сметките да не бъдат платени, тъй като ВиК компаниите дължат ДДС и такси за фактурирани количества, без значение дали ще получат плащания за тях. Освен това 80% от печалбата на държавните ВиК дружества се превежда ежегодно в държавния бюджет, поради което те не разполагат със средства за модернизация.

След началото на прехода през 1989 г. секторът е разделен на множество общински, държавни и частни дружества. Всяко от тях има собствена цена на водата, която отразява различните разходи за пречистване и доставка. Характерният локален релеф оказва значимо въздействие върху равнището на разходите. Там, където водата се довежда гравитачно, тя е по-евтина. Когато обаче е нужно оборудване и електричество, за да стигне до потребителите, услугата се оскъпява – т.нар. помпажна вода. Разликите между отделните дружества вече не се субсидират, което води до това през 2012 г. в област Пазарджик да има 11 оператора с 11 различни цени.

Към момента средната цена на водата е под 2 лв./куб.м., но на места тя достига и до 3 лв. Месечните сметки за домакинствата са около 2% от доходите. Каквито и сценарии да се обмислят, цената ще се увеличи, но с различен темп.

План за развитие

Одобрената през 2014 г. от Министерски съвет „Стратегия за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България“²³ дава няколко възможности за промени в сектора. На първо място дружествата трябва да бъдат окрупнени в асоциации, като така се формират 28 оператора за отделните области с една цена за област. Според направената оценка с европейски средства биха могли да бъдат покрити 30-40% от нужните разходи за инвестиции. Разработени са няколко сценария с различни потребности от допълнителни държавни капиталови субсидии, равнища на загубата на вода, социална поносимост на цената и заеми. Те най-общо могат да се разделят в две групи:

а) Запазване на статуквото – при този вариант ще има незначително покачване на цените. Държавата не прави никакви допълнителни инвестиции. Няма социални плащания за бедни. В този случай достъпът до канализация ще се разшири, но няма да намалеят загубите на вода.

б) Концесиониране на ВиК дружествата – това може да стане, като управлението се повери на настоящо ВиК дружество чрез „псевдо-концесионен“ договор. Неговата продължителност е 10

²² „Сравнителен анализ на ВиК сектора в Република България за периода 2009-2014“, КЕВР, стр. 39
<http://www.dker.bg/PDOCS/analiz-vik-2009-2014.pdf>

²³ „Стратегия за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България“, Министерство на регионалното развитие
<http://www.mrrb.government.bg/docs/b9603ed612b5911606816d30f897dd80.pdf>

или 15 г. в зависимост от това каква инвестиция е нужно да се направи. Алтернативата е сключване на истински концесионен договор с частна компания, чийто срок стига до 35 г.

При истинската концесия са разиграни няколко подварианта с различен размер на заеми, държавни субсидии и социални помощи за подпомагане на уязвимите потребители. В един от вариантите се подчертава, че трябва да се предвидят мерки срещу „прекомерни разходи“. Това включва преоценка на обхвата на услугите, като „слабо застроените райони“ трябва да останат извън агломерациите – т.е. **дружествата да не се ангажират с доставка на вода там, където това е твърде скъпо и нерентабилно.**

Цена на водата

В Стратегията максималните социално поносими цени са определени като разходи за ВиК услуги, не по-високи от 4 на сто от средните доходи на домакинство, при минимално месечно потребление на вода за питейно-битови нужди от 2,8 куб.м. на едно лице. Трите последни сценария предвиждат социални помощи за най-бедните домакинства, тъй като „цените може да са по-високи и в такъв случай се предлага и приема, че тези домакинства ще получават компенсация от държавата“. Въпросните компенсации при различните сценарии се равняват на 300-350 млн. лв. до 2038 г. за най-бедните 30% от населението.

На следващата карта могат да се проследят цените на ВиК услугите за домакинства към 2013 г. С леки изменения в отделни райони те са в сила и към 2016 г. Посочените цени са от решенията на ДКЕВР, публикувани на интернет сайта на комисията²⁴.

За да стане ясно каква ще бъде разликата при социално поносима цена 4% от средните доходи на домакинствата, прилагаме карта при тези равнища на цените.

²⁴ Решения на КЕВР <http://www.dker.bg/docsbg.php?d=3>

Социална поносимост на цената на ВиК услугите по райони и области за 2014 г.

Данните са от публикуваните на сайта на КЕВР равнища на социално поносими цени за 2014 г.²⁵

Изчисленията сочат, че средната цена за България може да стигне до 5,60 лв./куб.м. От картите по критериите на Световната банка за поносимост е видно, че **цената на водата в София може да се увеличи над 4 пъти – до 8,20 лв. на кубик, а в Перник – до 7,00 лв./куб.м. До тази граница българските граждани нямат право на социално подпомагане за сметки за вода.** Това е почти петорно увеличение на месечните сметки.

Плановите за концесиониране и предстоящото увеличение на цените не се обсъждат широко, поради което и няма натиск за промяна. Въпреки това, очевидно и управляващите смятат, че тези цени са далеч извън възможностите на българското население, защото през юли 2015 г. Народното събрание промени критерия за социална поносимост на цената на водата. Границата вече не е 4%, а 2,5% от средните доходи на домакинствата. По конкретно Законът за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги дефинира социалната поносимост на цената през нормативно месечно потребление за питейно-битови нужди от 2,8 куб. м. на човек. Именно цената на това нормативно потребление, което при съвременния начин на живот е близко до долната граница, трябва да не надхвърля определения в закона процент от средния месечен доход на домакинство за съответния регион. При настоящите цени дори граница от 2,5% все още не е преминала, но няма да е така при евентуално шоково увеличение, каквото би било възможно по методологията ползвана в стратегията. Вижда се освен това, че социално поносимата цена е просто система за предизвестие, която следи средния доход на домакинствата, макар и разбит по региони. При високи неравенства в доходите средният доход не дава добра представа за състоянието на най-бедните и за бремето върху техните бюджети.

Управляващите са обсъждали и предложения за въвеждане на две нива на такса за водоснабдяване според потребеното количество вода от домакинствата. Този вариант е бил

²⁵ Социална поносимост на цената на ВиК услугите по райони и области за 2014 г., по данни на НСИ <http://dker.bg/PDOCS/socialna2014.pdf>

отхвърлен. В допълнителните разпоредби на Закона за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги (§ 1, ал. 2) законодателят е предвидил възможност за месечна помощ на социално слабите граждани по смисъла на разпоредбите на Закона за социалното подпомагане. Но такива помощи все още не се изплащат, тъй като настоящите цени все още са под определените нива на социална поносимост.

ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГИЯ ОТ ДОМАКИНСТВОТА И ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ

Интересът към енергийно бедните в България се появи само в контекста на предстоящата либерализация на пазара на електроенергия. Дискусията е основно за това как да бъдат компенсирани най-уязвимите домакинства за допълнителното бреме, което се очаква да понесат в резултат от либерализацията, а не толкова за намаляването на енергийната бедност под сегашните ѝ нива, за които можем да допускаме, че са високи. Но можем само да допускаме, тъй като при липса на дефиниция и на данни, с които да бъде проверено кои домакинства отговарят на дефиницията за енергийната бедност, е трудно да се каже нещо по-конкретно.

Българската социална система ползва предимно понятия като лица и семейства, които са подходящи при определянето на кого и по какъв механизъм да бъде отпусната помощта. Тези понятия обаче не са подходящи за анализ на истинската нужда и потребление. Подходящата за целта икономическа единица е домакинството, т.е. за да има задълбочен анализ на бедността, включително на енергийната бедност, анализът трябва да използва данни за домакинствата като икономически единици, които генерират доходи, имат общи разходи и споделят общо жилище. Едва след това самите административни правила за подпомагане могат да бъдат дефинирани чрез отделните лица и семейства, които представляват по-ясни правни категории. Затова в настоящия анализ ще използваме основно домакинствата, а за лица и семейства ще става дума главно в контекста на социалното подпомагане.

Настоящият анализ се базира на симулация на потреблението на електроенергия. Симулацията е метод, който се използва не само при липсата на достатъчно емпирични данни, но и целенасочено заради предимствата, които дава. Те могат да се очертаят при сравнение с алтернативни методи като фиксирания нормативен разход (в случай – на електроенергия) или анализа на дезагрегирани данни за потреблението на домакинствата. За разлика от нормативното приписване на някакво стандартизирано потребление, симулацията може да отчете различни фактори и най-важното – дава възможност в сценария да се вгради и случаен компонент, което го прави много по-реалистичен. На пръв поглед симулацията не може да има предимства пред подробните емпирични данни за потреблението, но това не е така. На първо място трябва да споменем, че получаването на (анонимизирани) данни за потреблението на ниво отделен абонат е много трудно. Дори получаването на агрегати на някакво ниско териториално ниво би било проблематично. В случая ще се абстрахираме от тези трудности и ще си представим, че набавянето на такива данни би било възможно. Дори тогава те биха имали

редица недостатъци, когато става дума за анализ на поносимостта на цената и за енергийната бедност. Това ще бъдат данни за битови абонати, привързани към определен електромер. От самите тези данни няма да е известно какво е домакинството (или какви са домакинствата), които ги генерират. Ние няма да знаем какви са техният състав, доходите им, начина им на живот, жилищните условия, в които живеят, каква част от разполагаемите средства отделят за плащане на потребената електроенергия, дали са подложени на лишения в потреблението, колко големи са тези лишения и т.н. Така на практика ще ни липсва много полезна информация, която е важна за анализа на енергийната бедност. Това не означава, че данните за потреблението не могат да бъдат полезни за анализа на бедността. Напротив, те могат да бъдат комбинирани с други данни, включително с такива, получени чрез симулации и да дадат много по-пълна картина за потреблението на електроенергия от домакинствата и за енергийната бедност. При симулацията на потреблението има възможност на бедните домакинства да се припише някакво нормално (икономично) потребление, което в реалността те не си позволяват. Например, икономистите могат да стават за сметка на личната хигиена или на възможността децата да учат уроците си на добро осветление. Симулацията по този начин позволява да се види какъв доход не достига, за да се постигне едно приемливо качество на живота в жилището, дотолкова доколкото това зависи от потреблението на електроенергия.

Симулацията има и своите недостатъци. При промяна на някои от изходните допускания може да се стигне до доста различни резултати. Този недостатък може да бъде преодолян чрез използване на различни сценарии и избиране на най-реалистичния. В нашия случай са използвани три различни сценария. Под „реалистичен“ сценарии трябва да се разбира такъв, който произвежда резултати, близки до емпирично констатирани. При него има възможност параметри като средното потребление на домакинство или агрегатите, отнасящи се до всички домакинства, да бъдат сравнени с публикувани реални данни на електроенергийните дружества и държавни органи. Симулираното потребление произведе параметри и агрегати, доста близки до публично оповестени данни от електроразпределителните компании.

В симулацията за подложка е използвано проучване на домакинствата на Институт „Отворено общество“ – София и Световната банка от 2011 г. Проучването съдържа записи за 2680 домакинства с общо 7752 индивида (членове на домакинствата). То е част от голямо панелно проучване с общо 4 вълни. Три от вълните са проведени през 2010-2011 г., с цел да се проследят ефектите от глобалната икономическа криза върху българските домакинства. Последната вълна на изследването е проведена през 2013 г., като акцентът при нея вече е проучване на когнитивните и некогнитивни умения на пълнолетното българско население. Изборът на проучването от 2011 г., вместо на най-новото изследване – от 2013 г., е продиктуван от факта, че в него има много по-богата информация за социално-икономическите характеристики на изследваните домакинства, включително въпроси, отнасящи се до обслужването на сметките за електроенергия и вода, каквито липсват сред данните в изследването от 2013 г. Вълната от 2011 г. позволява и извършване на подробни разбивки за доходите на домакинствата, както и анализ на отговори на респондентите на въпроси, отнасящи се до качеството на жилището, което обитават. Към изследването има направена и допълнителна напрегната извадка от домакинства, живеещи в сегрегирани квартали, които се

характеризират с неадекватна инфраструктура, лошо състояние на жилищния фонд, голям брой незаконни постройки и социално-икономически статус на обитателите, значително по-нисък от средния за страната. Тези квартали са обитавани предимно от домакинства, които се самоидентифицират като роми или миллет, но понякога също и като турци и българи.

При симулацията са използвани цени на електроенергията към месец юни 2016 г. Доходите на домакинствата са коригирани равномерно с ръста на доходите за периода 2011 г. – 2016 г., като по този начин е запазено разпределението на доходите по индивиди и домакинства с различна структура от 2011 г. За коригиращ фактор (1,18) е използвано увеличението на линията на бедност в България за периода 2011-2015 г. по данни на Евростат. Това увеличение съответства на темпа на увеличение на медианния доход, тъй като линията на бедност, изчислена по метода на Евростат, е 60% от медианата на доходите. По-нови данни биха отразявали по-добре наличната структура на домакинствата през 2016 г., но промените за разглеждания период едва ли са толкова големи, че да изкривят значително картината на енергийната бедност.

При всички положения данните за потреблението са симулирани на базата на определени допускания за „нормалното“ потребление и това създава допълнителни предпоставки за „изкривяване“ на резултата. Все пак подходът за симулиране на потреблението е по-добър от простото приписване на някаква универсална нормативна стойност на всички видове домакинства, независимо от доходите и състава им, както е подходило Министерството на енергетиката при планирането на своя пакет от мерки за групата уязвими потребители, имащи право на социална тарифа за електроенергия.

Таблица 4. Примерна таблица за ползвани уреди и минималните базови нужди на домакинство за електроенергия по разчети на МЕ. Източник: Министерство на енергетиката

Уред	Годишно кВтч	Месечно кВтч
Бойлер	648	54
Хладилник	200	17
Осветление	72	6
Готварска печка	712	59
Телевизор	22	2
Пералня	99	8
Ютия и други домашни уреди	15	1
Допълнителни	36	3
Общо	≈1800(≈1200*)	≈150 (≈100*)

Преминаваме към кратко разглеждане на параметрите и допусканията, използвани при симулацията.

ОСНОВНИ ПАРАМЕТРИ НА СИМУЛАЦИЯТА НА ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГИЯ

За да обясним логиката на симулацията трябва да имаме някаква дефиниция за нормално или минимално потребление. Именно на базата на такава дефиниция може да се прецени какво да се гарантира на едно бедно домакинство и по какъв начин. Достъпността понякога се определя като "способност да се плати за минималните нива на услугата"²⁶, а не за обичайно потребление без лишения. Въпросът, разбира се, е какво се разбира под "минимални нива". Този въпрос няма еднозначен отговор. Под минимални нива на потребление все пак трябва да се разбира потребление, което не води до бързо износване на човешкия капитал на домакинството. Това трябва да е потребление, което позволява на децата да учат нормално, на всички членове от домакинството - да се хранят нормално и да поддържат необходимата лична хигиена и хигиена в дома. Без тези базисни предпоставки домакинството не може да бъде здраво, да инвестира в образование и да участва пълноценно на пазара на труда. Можем, разбира се, да добавим изискването минималното потребление да се изчислява при използване на най-икономични и енергоефективни технологии. Проблемът с това изискване е, че ползването на неефективни технологии и уреди в домакинството е част от картината на бедността. Дори когато по чисто икономически съображения ново поколение електроуреди не само повишават качеството на живота, но и "се изплащат" от гледна точка на спестяването на енергия, определено бедно домакинство може да няма възможност да ги закупи дори с кредит или лизинг.

В настоящата симулация енергийната бедност се разглежда като функция от доходите на домакинството и неговата структура. За съжаление при разработването на модела не разполагахме с данни за реално ползването от домакинствата електроуреди. Може да се предполага обаче, че много от бедните домакинства ползват остарели и нискоефективни електроуреди, защото нямат пари за закупуване на нови, особено на такива от висок енергиен клас. Същото важи и за енергоспестяващите консумативи, например електрическите крушки. Те са с ниска консумация и често – с много по-дълъг живот, но са и много по-скъпи. Бедните домакинства не винаги имат възможност да се придържат към подобно рационално поведение, защото то изисква дългосрочна перспектива, възможност да бъдат направени необходимите изчисления и възможността да имаш достъп до кредит и да управляваш потреблението си във времето. Тази допълнителна уязвимост не е отчетена в модела. Тя би направила картината още по-неблагоприятна от гледна точка на риска от енергийна бедност.

²⁶ Fankhauser, S. and Tepic, S. *Can poor consumers pay for energy and water? An affordability analysis for transition countries*, European bank for Reconstruction and Development, 2005.

Осветление

Колко светлина въщи е необходима на едно домакинство през месеца и колко енергия отива за нейното осигуряване? Осветлението зависи от размера на домакинството, броя на стаите и от начина на тяхното ползване през тъмните часове на денонощието. В днешно време осветлението не е основен генератор на енергийни разходи, особено при все по-широкото разпространение на енергоспестяващите крушки. Все пак за най-бедните домакинства те все още представляват значителен и може би непосилен еднократен разход, поради което не е изключено масовото използване сред по-бедните на крушки с висок разход. Предвиденото в социалния пакт потребление е равно на 4 часа работа на ден на една крушка от 50W или на две крушки от 25W. Тъмната част от денонощието, през която е необходимо осветление, варира според сезона от 4 до 7 часа. Това също зависи от състава на домакинството, начина на живот и размера и качеството на жилището. Едно дете, за да може да подготвя уроците си вечер, има нужда от отделна добре осветена стая. Възможно е обаче в жилището да няма такава стая и ученето въщи за училище да става в общо помещение, където други членове на домакинството се занимават със свои дейности. Това намалява потреблението на осветление. Даваме този пример, за да се види, че ниското потребление за някои бедни домакинства може да бъде резултат от други лишения. Същото може да се случи и при високо средно потребление с използване на остарели и неефективни уреди. Такова потребление не е задължително да повишава потребителската полза, защото отново може да е свързано с лишения. То просто е неефективно заради неспособността на домакинството да инвестира в дълготрайни материални активи.

Съхранение на храната

Запазването на храната от разваляне е функция, която генерира сериозно потребление на електроенергия, най-вече поради факта, че хладилникът е уред, който работи непрекъснато.

Новите хладилници днес харчат между 300 Wч и 600 Wч на ден в зависимост от обема, вида на замразяването и енергийния клас. Това прави между 9 кВтч и 18 кВтч на месец. При старите хладилници разходът може да бъде в пъти по-висок в зависимост от това колко са стари и с какво качество са.

Социалният пакет е предвидил разход от 17 кВтч месечно или 200 кВтч на година. Приблизително толкова изразходва по документи един добър нов хладилник от енергиен клас А+ с обем около 200 литра + малка камера. Цената на подобен хладилник е 500-600 лева, като цяло непосилна за бедните домакинства. Все пак оценката на количеството електроенергия, изразходвано за хладилник, е относително реалистична, вероятно защото схемата на ползване на този уред е съвсем проста и не позволява различни сценарии.

Готвене

Готвенето е една от дейностите с най-високо потребление на енергия. При високоефективните електрически печки, които са обаче и много скъпи, лабораторните тестове обичайно дават разход от около 1 кВтч на цикъл. Цикълът не е пълно готвене, а някакъв усреднен показател,

който включва готвене, затопляне на храна и други дейности. Една електрическа печка със средна енергийна ефективност трудно може да работи при мощност под 3 кВт. Това прави разход от 6 кВтч за готвене, ако приемем, че често то отнема средно по два часа. В пакета за подпомагане на енергийно бедните е изчислено обичайно потребление за готвене от 59 кВтч на месец или около 2 кВтч на ден. Това предполага работа на обичайна нова и скоро закупена електрическа печка от енергиен клас А (при електрическите готварски печки това е висок енергиен клас) около 30-40 минути на ден или, с други думи, приблизително едно не много сложно еднокомпонентно готвене веднъж на два дни. Такова потребление може да не е достатъчно за по-големите домакинства и за домакинствата с деца. При нови готварски печки от енергиен клас В потреблението на електроенергия скача с 20%-80% в зависимост от качеството и марката на продукта. При по-стари електрически печки, каквито се предполага, че масово имат бедните домакинства, потреблението скача значително, независимо дали е измерено чрез готвения, часове ползване на уреда или чрез по-абстрактните цикли.

Използването на абсорбатор може да добави още 10 кВтч разход на месец. Ползването на грилове, скари и микровълнови печки не е предвидено в социалния пакет.

Трябва да се има предвид, че за бедните домакинства приготвянето на храна у дома е един от начините да се балансира семейния бюджет. Готвенето излиза по-евтино от яденето на готова храна и като цяло е по-здравословно. Освен това готвенето за повече хора дава възможност за значителни икономии от мащаба, които за бедните домакинства са от голямо значение.

Пране

Колко цикли пране са необходими на едно домакинство месечно? Отговорът на този въпрос явно зависи от размера и състава на домакинството.

Пералня от енергиен клас А++ при усреднено ползване би имала по документи разход от поне 170 кВтч на година. При енергиен клас А+ говорим за разход на енергия от около 200 кВтч на година при цена на уреда от порядъка на 400-500 лева. Тези показатели са приблизително за един среден цикъл на изпиране веднъж на два дни. Ако се пере по-често, разходът се покачва. Няма нужда да казваме, че става дума за разход, посочен върху етикетите на нови уреди в резултат от специални тестове и симулации. Разходът в реалността е винаги по-голям дори при новозакупените уреди. При старите перални отново е налице много по-голям разход на електроенергия.

Социалният пакет допуска разход от 99 кВтч на година или около 8 кВтч на месец. Тук нормативният разход определено е занижен, особено ако става дума за големи домакинства с деца.

Телевизия, радио, компютри и други електронни устройства

Социалният пакет предвижда още 5 кВтч разход на месец, от които 2 за телевизор. Това е приблизителното потребление към днешна дата на добър нов телевизор при осреднен режим на

ползване. Тези разходи също са незначителни на общия фон, затова няма нужда да ги коментираме.

Къпане и миене с бойлер

В социалния пакет отделно е даден разходът за затопляне на вода с бойлер там, където няма централно снабдяване с топла вода. Все още се обсъжда дали този разход да бъде покрит, което може да се обясни с факта, че той добавя 50% отгоре към всички останали разходи. Разходът за бойлер е изчислен на 54 кВтч месечно или 648 кВтч на година. Този разход е силно подценен. Един съвременен бойлер от 80 литра има поне 1 кВтч топлинни загуби на денонощие. Отделно затоплянето на водата за къпане на 2 души (по 50 литра средно на човек) до 65° при 37° на смесената вода отнема около 1 час. Разходът за това е около 3 кВтч. Това означава, че ако двама души се къпят всеки ден, ще изразходват 90 кВтч на месец с бойлер от ново поколение без топлинните загуби, които са още около 30 кВтч. Тук не отчитаме и допълнителните разходи за миене на съдове и други домакински дейности, при които разходът на топла вода е по-нисък, но не е пренебрежим. За миене на съдове на ръка на средно голямо домакинство спокойно могат да се изразходват на ден още около 20 литра вода, затоплена до 37°, като се има предвид, че около половин час миене на чинии дава разход от 40-50 литра вода. Затоплянето на тези 20 литра дава приблизителен разход от малко повече от 0,5 кВтч на ден или още 15 кВтч на месец. По този начин, по най-консервативни оценки, предвиденият в социалния пакет разход е за обичайното икономично потребление на домакинство от 1 човек.

Гладене, чистене на дома и други дейности

Гладенето е свързано с прането и е операция, която не се отнася да всички видове облекло и не е задължителна. Разходът за тази дейност така или иначе е пренебрежимо малък на общия фон и може да бъде игнориран. Социалният пакет предвижда 1 кВтч на месец. Това е крайно недостатъчно.

Горните разсъждения дават добра представа защо нормативното потребление за целите на социалния пакет се отличава толкова значително от регистрираното средно потребление за страната. Просто допусканията за нуждите на едно средно домакинство са нереалистични, а потреблението вероятно е изчислено при допускане за ползване на най-добрите и най-скъпите от най-новите поколения електроуреди.

Разчети на примерната консумация от различни електроуреди, направени от EVN²⁷, са много по-близки до истинското потребление на българските домакинства. За разлика от разчетите, разработени в рамките на социалния пакет, те съответстват до голяма степен на реалното средно потребление в страната.

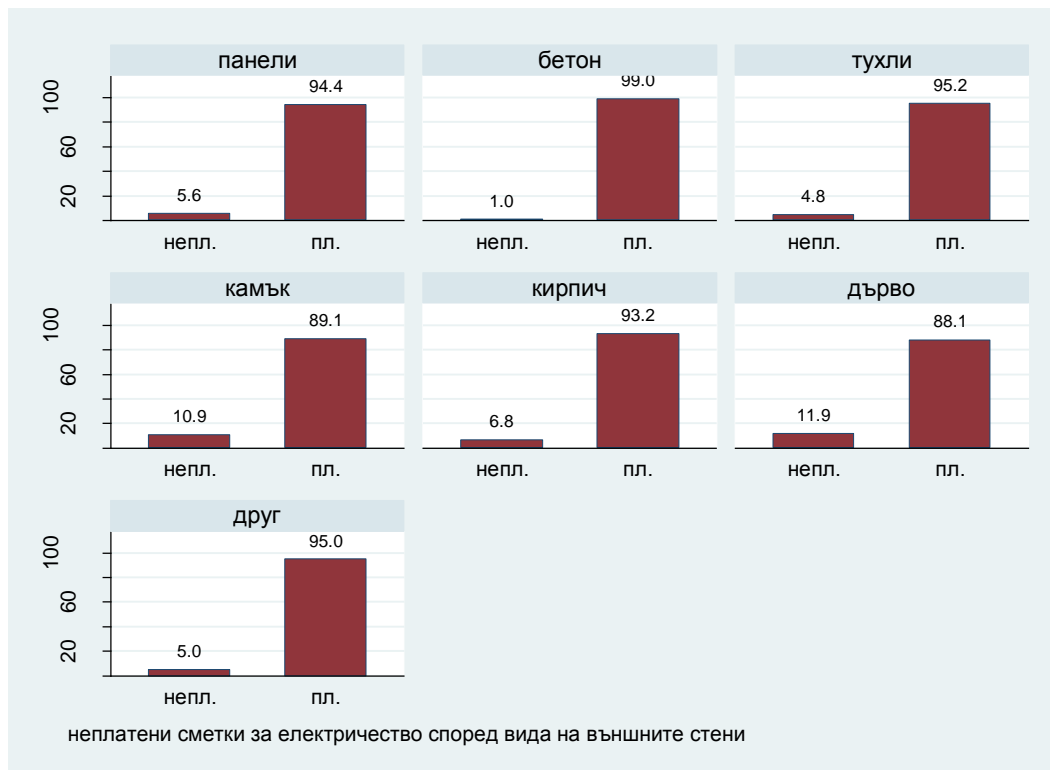
²⁷ [http://www.evn.bg/Chastni klienti/EE_chastni klienti/Suveti_za_energospestjavane/Energy-Efficiency-saving-\(1\).aspx](http://www.evn.bg/Chastni_klienti/EE_chastni_klienti/Suveti_za_energospestjavane/Energy-Efficiency-saving-(1).aspx), последно посетена на 19.07.2016 г.

Основни резултати

Бедност и енергийна бедност

В този раздел са представени основни резултати от анализа на симулираните данни. Започваме със способността на домакинствата да покриват сметките си за електроенергия. Индикаторът е изведен директно от социологическото проучване и не е симулиран.

Фигура 1. Домакинства с неплатени сметки за електроенергия според материала на външните стени на жилищата (2011 г.)

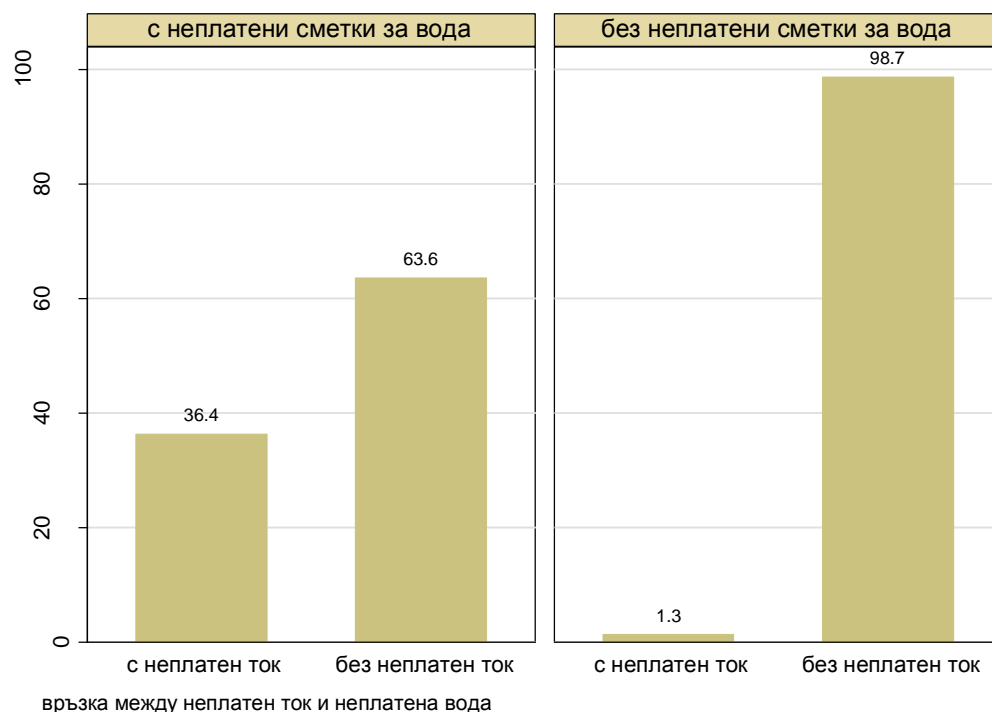
Източник: Световна банка и ИОО-София, Наблюдение на икономическата криза, 2011 г.

Състоянието на жилищата е от най-голямо значение при разходите за отопление, които обаче не са част от социалния пакет. Предполага се, че тези разходи се покриват от енергийните помощи. Към момента не се обсъжда увеличение на енергийните помощи или увеличаването на техния обхват. Дори при разходите за електроенергия, несвързани с отоплението, се вижда, че по-уязвими се оказват домакинствата, които обитават жилища с по-лошо качество на външните стени. Това вероятно означава и общо по-лошо качество на жилището. Например обитателите на постройки с дървени и каменни външни стени по-често са в риск да не могат да платят сметките си за ток. В бетонните постройки се срещат много малко случаи на неплатени сметки за ток. Трябва да се отбележи, че паянтови дървени къщи за постоянно обитаване се срещат предимно в ромските махали. Именно в такива постройки има проблем с енергийната ефективност, а не в луксозните дървени къщи (често това са вили за сезонно обитаване) от

висококачествена дървесина. Подобно разграничение може да бъде прокарано и при постройките от други естествени материали като камъка и кирпича.

Между неплащането на сметки за вода и ток има връзка, както се вижда от фигура 2.

Фигура 2. Затруднения при плащането на сметките за ток и вода

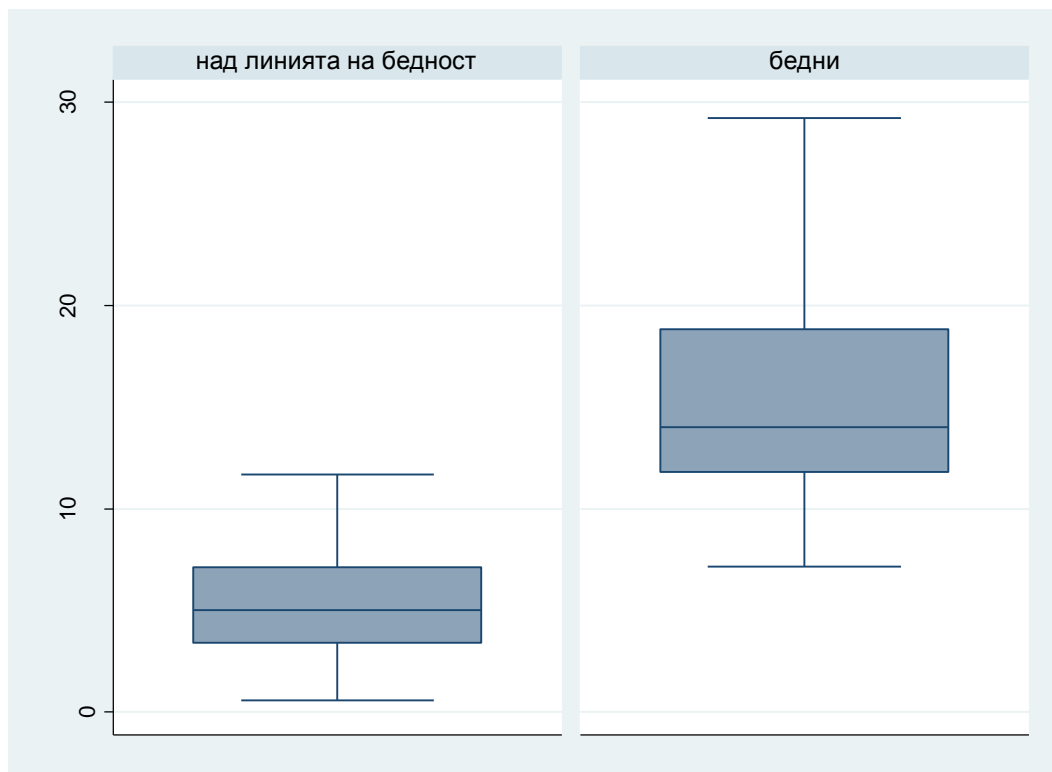
Източник: Световна банка и ИОО-София, Наблюдение на икономическата криза, 2011 г.

Домакинствата, които не могат да плащат сметките си за ток и трупат задължения, до голяма степен се припокриват с домакинствата, които не могат да плащат сметките си за вода. Домакинствата, които плащат редовно сметките си за ток, винаги плащат редовно и сметките си за вода. Изключенията са толкова малко, че могат да се дължат просто на тривиални причини като например случаи, при които в даден месец някой е забравил да плати сметката си.

Данните дотук навеждат на мисълта, че вероятно съществува връзка между паричната бедност и лошите условия на живот и енергийната бедност. Това се потвърждава и от емпирични изследвания в други страни. За да проверим тази съвсем логична хипотеза, ни трябва някаква работна дефиниция за енергийна бедност. Една проста и добре работеща дефиниция се базира на дела от разполагаемия месечен доход, който отива за плащането на електроенергия. Обичайно се ползват прагови стойности от 10% или 20% от месечния разполагаем доход. На следващата фигура е показано цялото разпределение на дела на разходите за електроенергия според това дали домакинствата са бедни съгласно приетата дефиниция на Евростат. Линията

на бедност, изчислена по метода на Евростат, е фиксирана на 60% от приравнения медианен доход. Индикаторът на Евростат носи официалното наименование „риск от бедност“, но всъщност става дума за домакинства, които имат доходи под приетата линия на бедност, т.е. такива, които обичайно се определят като бедни. Допълнението „риск“ може да се приеме като уговорка, че паричната бедност не е достатъчно условие човек да е беден в някакъв по-обхватен смисъл, защото бедността може да има много измерения.

Фигура 3. Дял на разходите за електроенергия според това дали домакинствата са в риск от бедност. На фигурата са използвани диаграми-кутии (боксплотове). Чертичката по средата на всяка кутия маркира медианата, границите на кутиите маркират 25-тия (отдолу на кутията) и 75-тия (отгоре на кутията) перцентил.

Източник: Симулация

От фигура 3 се вижда, че около 25% от бедните домакинства (вдясно на фигурата) имат разходи за електроенергия, които надхвърлят 20% от месечния им разполагаем доход и достигат до 1/3 от него. При домакинствата над линията на бедност само няколко процента имат разходи за електроенергия, надхвърлящи 10% от разполагаемия месечен доход.

Друг поглед към енергийната бедност ни дават парите, които остават на човек от домакинството след плащане на сметките за ток. В следващите изчисления и използван претеглен доход по метода на Евростат, който отчита икономите от мащаба в големите домакинства и се използва за анализ на бедността.

Домашен бюджет на свитите разходи, ограниченията и лишенията

Около 30-годишна жена живее в голям периферен столичен квартал заедно с родителите си и с по-малкия си брат, който единствен в семейството е безработен. Синът ѝ ходи в предучилищна група в детската градина. Жената съчетава работата с обучение по акушерство. Жилището е с

обща площ около 36 кв. м. - твърде малко за петчленно домакинство. Дограмата е качествена, но в повечето помещения има влага, което прави част от стаите негодни за ползване. По тази причина жената, синът ѝ и брат ѝ спят в една стая.

Жената предпочита да живее в отделно жилище, но дори не е картотекирана в списъка на кандидатстващите за общински апартаменти, защото не вярва, че скоро може да получи шанс за настаняване от районната администрация. А освен това плановете ѝ са насочени по-скоро към емиграция в чужбина.

Общият чист доход на домакинството граничи с линията на бедността. Той се формира само от заплатите на работещите и възлиза на 1200 лв., като най-голям е приносът на бащата на жената, който работи в сметопочистваща фирма. Майката и дъщерята работят в болница като санитарки и получават по 350 лв. чисто месечно възнаграждение.

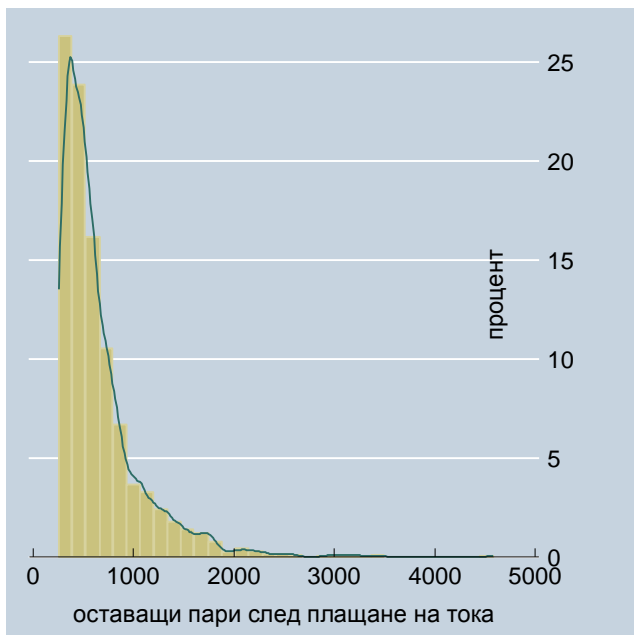
Най-голямото разходно перо в домашния бюджет е за храна – около 400 лв. Закупуват се предимно продукти от първа необходимост и рядко – месо, колбаси и сладкиши. Допълнително домакинството отделя средства и за закупуване на цигари за двамата пушачи. Следват разходите за електричество и вода – около 170 лв.

Домакинството изплаща 2 кредита за закупуването на двата климатика, с които се отоплява от края на октомври до края на май. Вноските по кредити възлизат на 150 лв. месечно. Дълговете създават сериозни затруднения с „покриването“ на разходите за комунални услуги. Налагат се ограничения при закупуването на дрехи и развлечения.

Сред важните разходни пера са и таксата за детска градина на детето (30 лв.), и абонаментите за телефони (около 20 лв.). Домакинството не разполага с телевизионен приемник и телевизия се гледа през домашния компютър.

Всички са обезпокоени от постоянното покачване на цената на ел.енергията и на другите стоки и услуги от първа необходимост. Емиграцията в чужбина се разглежда от жената като единствен начин за повишаване стандарта на живот за нейното семейство.

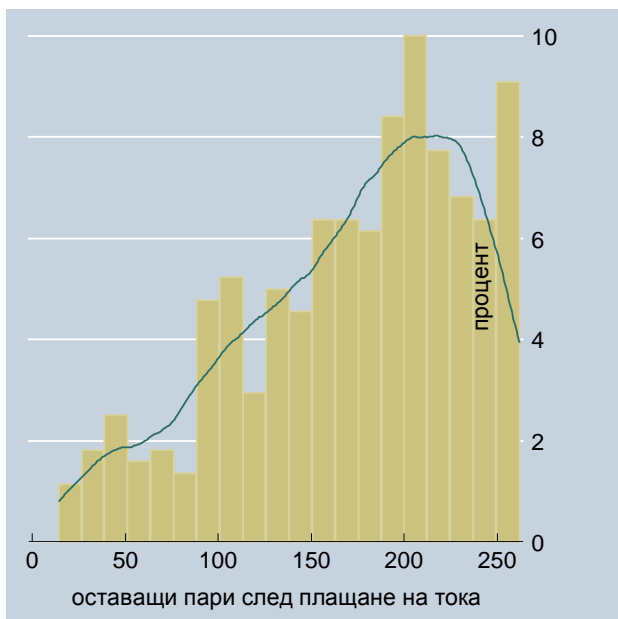
Фигура 4. Оставащи пари след плащане на сметките за електроенергия при домакинствата над линията на бедност.

Източник: Симулация

При домакинствата над линията на бедност оставащите пари на глава от домакинството след заплащане на сметките за ток започват от над 250 лева на месец и достигат до много над 2000 лева.

Фигура 5. Оставащи пари след плащане на сметките за електроенергия при бедните домакинства.

Източник: Симулация

При бедните домакинства оставащите пари на глава от домакинството след заплащане на сметките за ток започват от няколко десетки лева и достигат до 260 лева на месец.

На вересия

Домакинството живее в голям квартал с преобладаващо ромско население в столицата. Състои се от 12 души, от които 2-ма в предпенсионна възраст, 5-ма са в активна възраст и 5 са деца. Възрастните са с множество здравни проблеми. Само един от членовете на цялото домакинство работи, а останалите трудно намират работа, защото повечето не са завършили средно образование. От 5-те деца само 2 са обхванати в образователната система.

Тясното жилище, бедността и недостигът на храна са причина за често обтегнати отношения в домакинството.

Домът се състои от две стаи, кухня и малко коридорче – с обща площ около 70 кв. м. Жилищните условия са лоши не само поради теснотията, но и заради наличието на много влага, неуплътнената стара дограма и течашия покрив.

Ползването на електричество е сведено до готварска печка, пералня, хладилник. Ток се използва и за два телевизора и един компютър, които всъщност са единственият източник на забавление за домакинството. С цел икономия на електричество водата за битови нужди се грее на печките на дърва.

През зимния сезон отоплението на жилището е на дърва с три печки тип „чудо“.

Въпреки ограниченото потребление на електрическа енергия достъпът на домакинството до мрежата е прекъсван няколкократно заради натрупване на неплатени сметки. Това е станало в период, когато никой в домакинството не е получавал заплата и доходът в него е постъпвал само от почистване на мазета и предаване на вторични суровини, събрани от кофите за боклук.

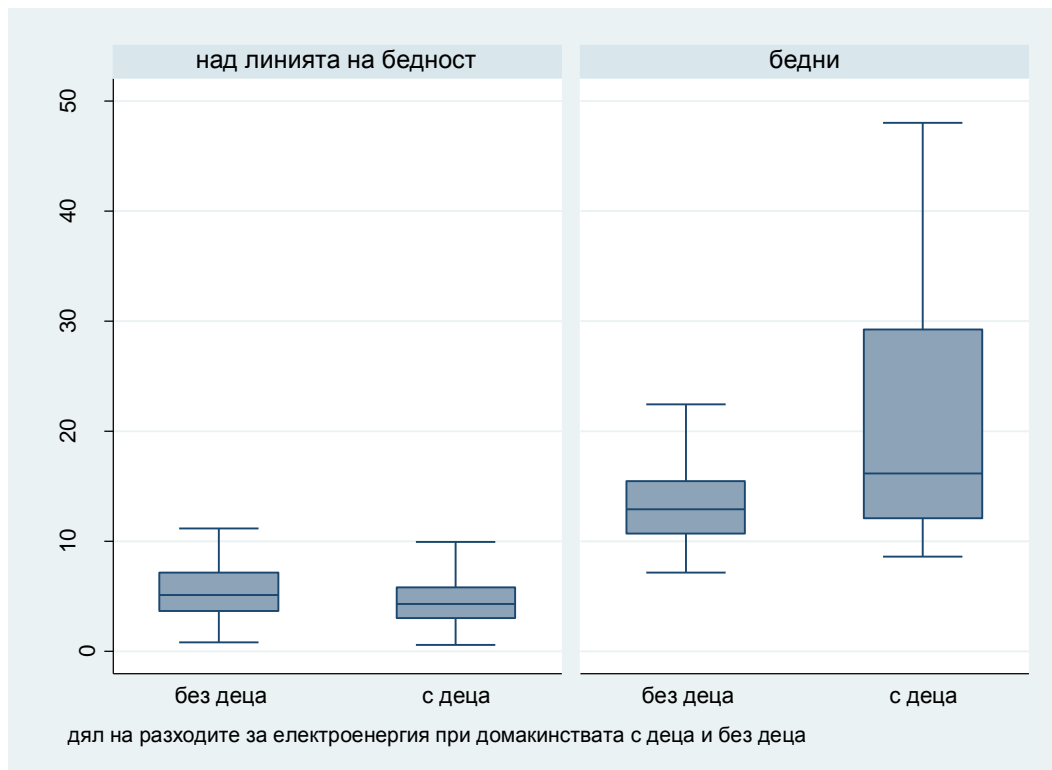
Източникът на приходи от заплатата на единствения зает член на домакинството в момента е 600 лева. През последната година сметките за ток варират между 90 и 120 лева. Разходите за вода са 20 лева, 35 лева е таксата за детска градина и 15 лева за кабелна телевизия. Минимални средства се изразходват за поддържане на предплатени телефонни карти.

По този начин на 12-членното домакинство остават едва около 400 лв. месечно за храна, лекарства, дрехи и цигари. Когато парите свършат, се налага домакинството да прибягва до пазаруване на „вересия“ от кварталните магазини.

Очакванията по отношение на цената на живота, особено за бедните, (в т. ч. и на разходите за бита, вкл. за електричество и вода) са песимистични. Както и при много други домакинства подобрението на жилищните условия се смята за възможно само при намиране на работа за член на домакинството в чужбина.

Домакинствата с различен брой на членовете и различен състав имат различни нужди от електроенергия и различно потребление. Някои видове домакинства са по-уязвими за енергийната бедност. Един от примерите са многодетните домакинства.

Фигура 6 Дял на разходите за електроенергия при бедните домакинства и домакинствата над линията на бедност според наличието на деца в домакинството.

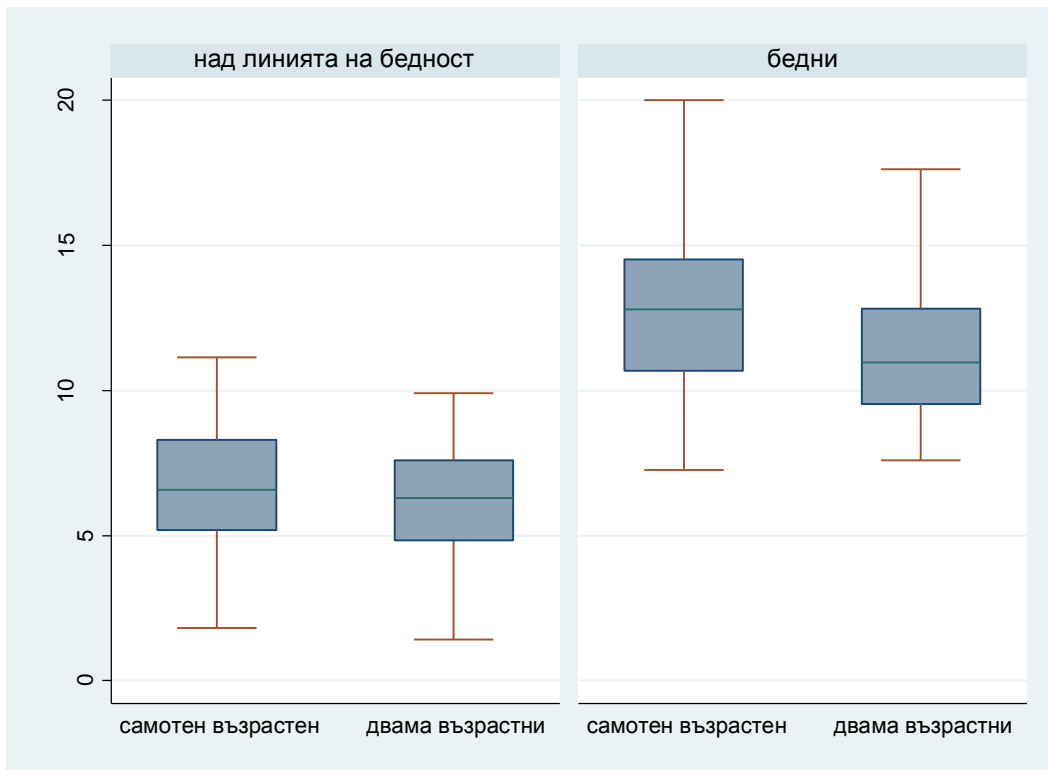

Източник: Симулация

При домакинствата с деца над линията на бедност рядко има такива, които да отделят повече от 10% от месечния си разполагаем доход за електроенергия. При бедните домакинства с деца почти всички имат разход за електроенергия от над 10% от месечния разполагаем доход. Разходите при много голям дял от тези домакинства надхвърлят 20%, а за немалко от тях могат да достигнат и до над 40% от месечния разполагаем доход (оставяме на страна редки екстремни случаи).

Интересна е и картината при самотните възрастни и възрастните двойки (хора над 60 години).

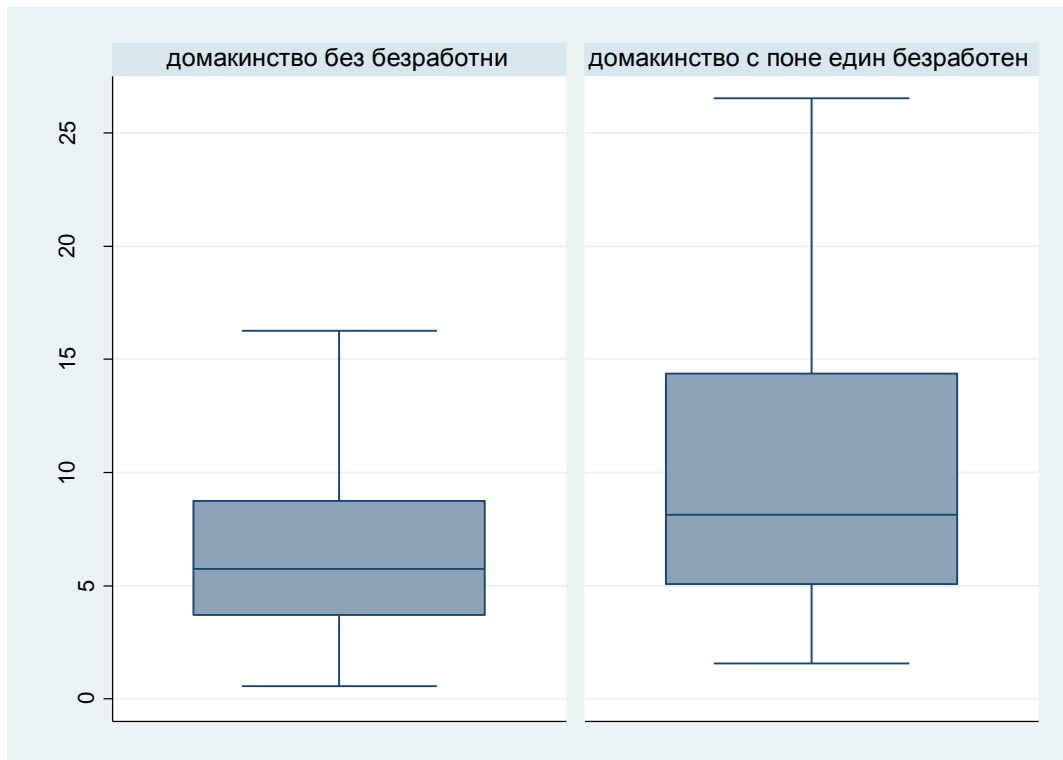
Фигура 7. Дял на разходите за електроенергия при бедните домакинства и домакинствата над линията на бедност, състоящи се от самотен възрастен или възрастна двойка.

Източник: Симулация

Самотните възрастни с доходи (основно пенсии) под линията на бедност са най-уязвими за енергийната бедност. Повече от 75% от тях дават за електроенергия повече от 10% от разполагаемия си месечен доход. Почти подобна е картината при възрастните двойки. Социалният пакет предвижда да включи в обхвата си част от тази група – самотните възрастни над 70 години с доходи само от пенсия, когато тя е под линията на бедност. Размерът на помощите ще позволи само малка част от тези домакинства да смъкнат разходите си за електроенергия под 10% от разполагаемия месечен доход при допускания за слаб ръст на цените. Тази мярка обаче е крайно неадекватна на фона на цялостната бедност, в която живеят тези домакинства.

Фигура 8. Дял на разходите за електроенергия при домакинствата с поне един безработен и домакинствата без безработни.

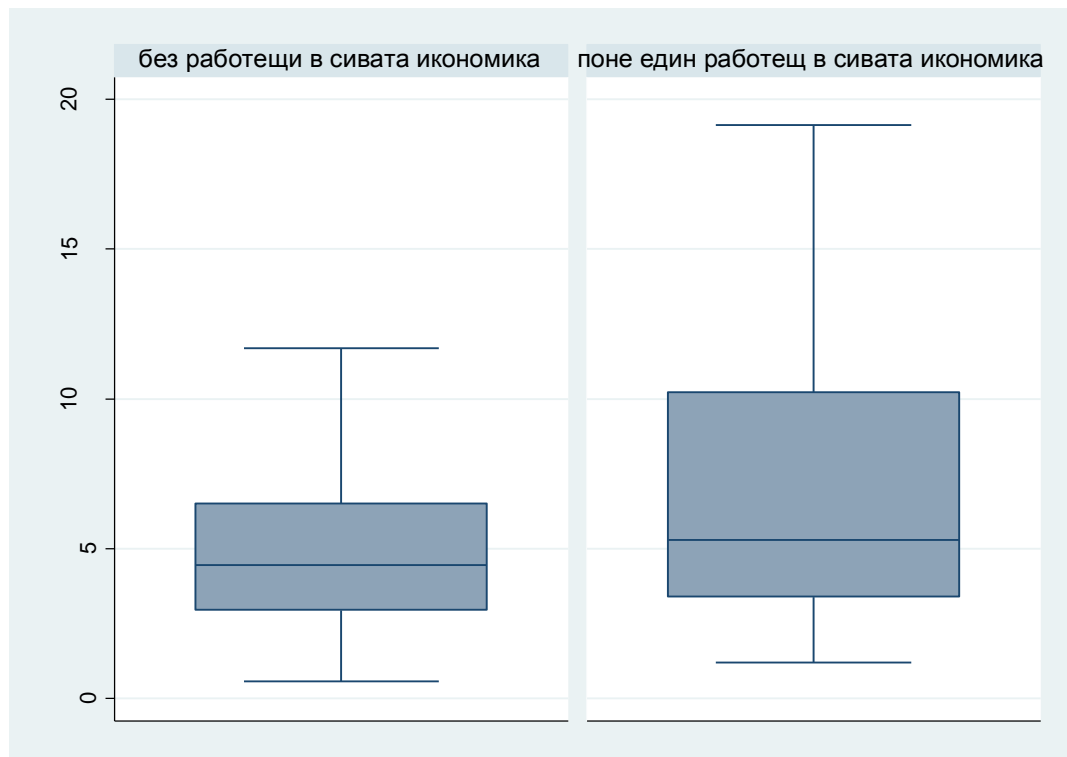

Домакинствата с поне един безработен също са в повишен риск. Сред тях има домакинства, в които всички в трудоспособна възраст са безработни. За тях бремето на разходите за електроенергия е сериозно. При почти 25% от тези домакинства разходите за електроенергия надхвърлят 15% от разполагаемия месечен доход.

В повишен риск от енергийна бедност, макар и по-малък отколкото при безработните, са и домакинствата с поне един работещ в сивата икономика. Има риск такива домакинства могат да не получат помощ от предвидения социален пакет.

Над 25% от домакинствата, в които поне един член работи в сивата икономика имат разходи за електроенергия, надхвърлящи 10% от разполагаемия месечен доход. Тук трябва да се отбележи, че такива домакинства трудно биха попаднали в обхвата на официалната дефиниция на социалния пакет за уязвими потребители и в повечето случаи няма да получат помощ.

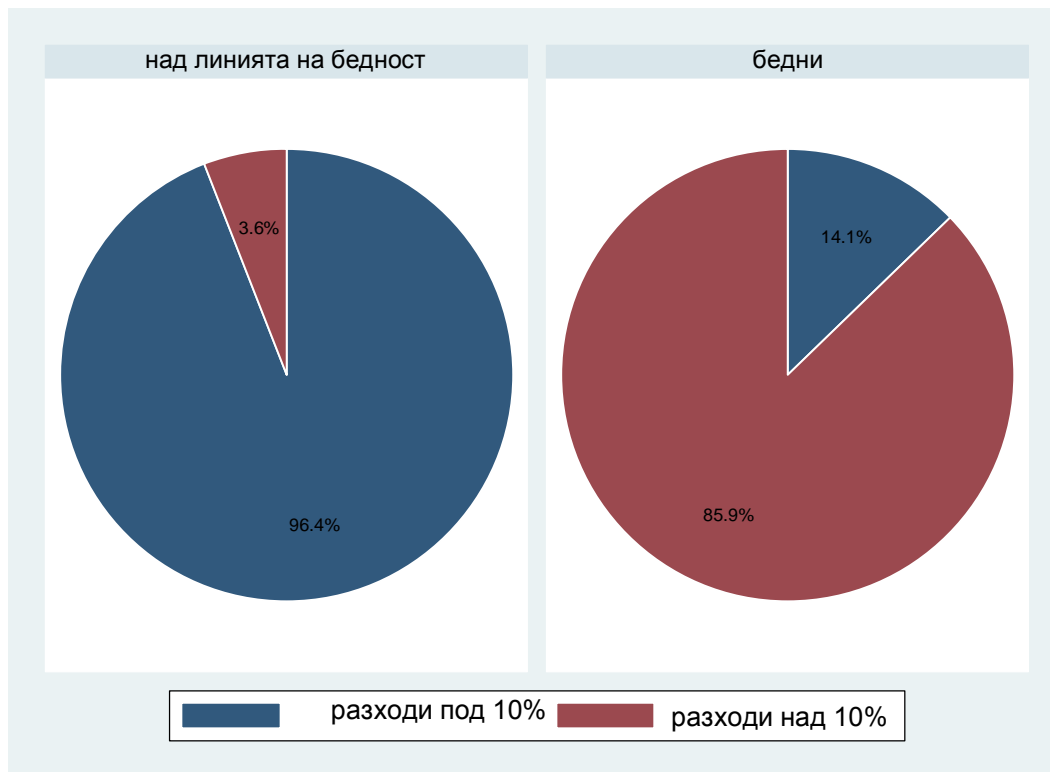
Фигура 9. Дял на разходите за електроенергия при домакинствата с поне един работещ в сивата икономика и домакинствата без работещи в сивата икономика.

В заключение могат да бъдат дадени и някои приблизителни оценки за общия брой на енергийно бедните с уговорката, че изчисленията са направени с използване на работните дефиниции от нашия анализ. България няма официална дефиниция за енергийна бедност.

Предложените критерии за включване в енергийния социален пакет не представляват дефиниция на енергийната бедност. Повечето от тях нямат пряко отношение към потреблението на електроенергия.

Фигура 10. Дял на разходите за електроенергия под и над 10% от располагаемия месечен доход сред бедните и небедните.

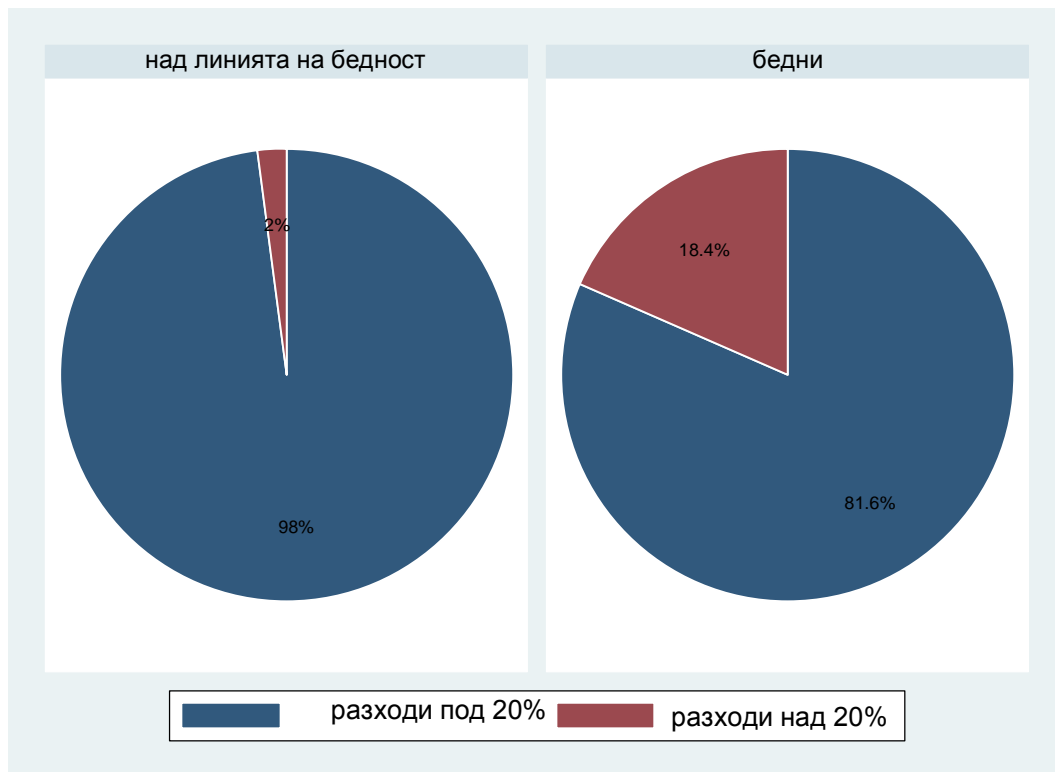

Източник: Симулация

В симулацията сред бедните има половин милион домакинства (около 1,390 млн. души), които изразходват за електроенергия над 10% от располагаемия си доход и допълнително има още около 70 хиляди домакинства (около 195 хиляди души) над линията на бедност, чиито разходи за електроенергия също надхвърлят 10% от располагаемия доход. Трябва да се има предвид, че домакинствата с прекомерни разходи за електроенергия имат по-голям размер от средния – между 2,7 и 2,9 лица в домакинство. При 20-процентен праг на средствата за електроенергийни разходи от доходите има около 107 хиляди бедни домакинства и около 40 хиляди домакинства над линията на бедност, които го надхвърлят.

Въпреки ниските доходи на наброяващите около 300 хилядите души в групата на бедните домакинства с разходи над 20% за електроенергия, сумата от 3,20 лв. компенсация средно на човек по предлагания пакет с енергийни помощи, макар и да представлява частично облекчение, е крайно недостатъчна, за да намали съществено този дял на разходите и така да допринесе за чувствително намаляване на живеещите в крайна енергийна бедност.

Фигура 11. Дял на разходите за електроенергия под и над 20% от располагаемия месечен доход сред бедните и небедните.

Източник: Симулация

Какво би станало при увеличение на цените със и без социален пакет?

В рамките на модела бяха симулирани и два ценови шока, но с включване на помощта от страна на държавата. При първия ценови шок внезапният ръст на цените на електроенергията е от 5%. Включен е предвиденият размер на помощта за потребление до 100 кВтч, но с по-широк обхват от планирания. Вместо 14% от домакинствата са обхванати всички домакинства с разходи за електроенергия над 10% от располагаемия месечен доход, т.е. около 22% от домакинствата в момента (преди ценови шок). При този сценарий делът на домакинствата с разходи за електроенергия над 20% нараства съвсем слабо. При същия сценарий делът на домакинствата, които отделят над 10% от разходите си за електроенергия нараства от 22.4% на 25% при 5% ръст в цените на електроенергията и на почти на 27% при 10% ръст на цените на електроенергията. Всъщност като цяло помощ с такъв размер не е в състояние да окаже съществено въздействие върху енергийната бедност на домакинствата. Това е валидно и при запазване на текущото съотношение между цени и доходи, защото енергийната бедност в България вече е доста разпространена. Внезапен ръст на цените дори в порядъка на 5%-10% може да добави веднага още поне 50 хиляди домакинства към списъка на енергийно бедните. Затова сегашната концепция за справяне с енергийната бедност е неудовлетворителна като

инструмент за борба с бедността. При определени допускания тя може най-много да компенсира евентуални повишения на цените, ако те са умерени, като това усилие ще отиде за задържане на енергийната бедност на сегашните ѝ нива, а не за нейното намаляване.

Домакинствата с ниска трудова интензивност са особено уязвими по отношение на риска от изпадане в енергийна бедност, докато домакинства, в които работещите членове са повече от зависимите членове, не са заплашени от енергийна бедност, дори когато живеят в икономически слабо развити райони на страната. Друг е въпросът, че в подобни райони именно липсата на достатъчно работни места и съответно – ниските нива на заетост и високата безработица са сред основните проблеми.

Домакинство с възможност за малки спестявания

Домакинството живее в село в Северозападна България в икономически изостанала община и се състои от трима души – дядо и двама работещи внуци.

Къщата е с приблизителна площ 80 кв. м. Дограмата в повечето стаи е сменена наскоро, но целият покрив, както и повечето помещения, се нуждаят от ремонт.

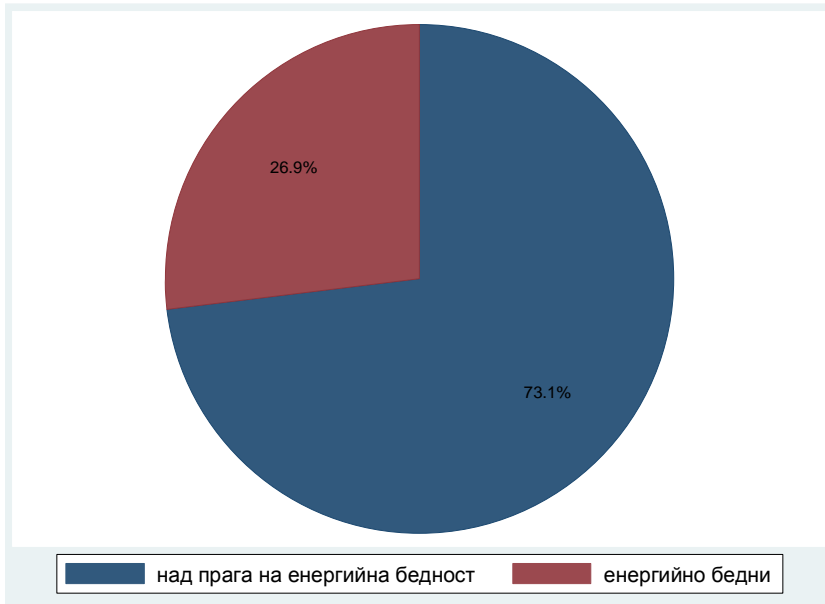
Домакинството разполага с повечето необходими за бита уреди - готварска печка, пералня, бойлер, хладилник, фризер, ютия, скара, компютър и прахосмукачка. Ползват се и два телевизора. По-голямата част от уредите са закупени преди не повече от 4 години. Сезонно се използват и по-енергоемки електрически инструменти (циркуляр).

Общият месечен доход на домакинството се формира от заплатите на внуците и пенсията на дядото и възлиза на 1 160 лв.

Основното разходно перо е за храна и напитки – около 400 лв. Домакинството може да си позволи и сериозни годишни разходи за дрехи – нещо нетипично за живеещите в бедност. Разходите за отопление, различно от електрическо, са средно около 100 лв. на месец, за телефони – 80 лв., за кабелна телевизия – 40 лв., а за студена вода – 20 лв.

Дори след плащането и на сметките за електрически ток, домакинството има възможност да спестява средства.

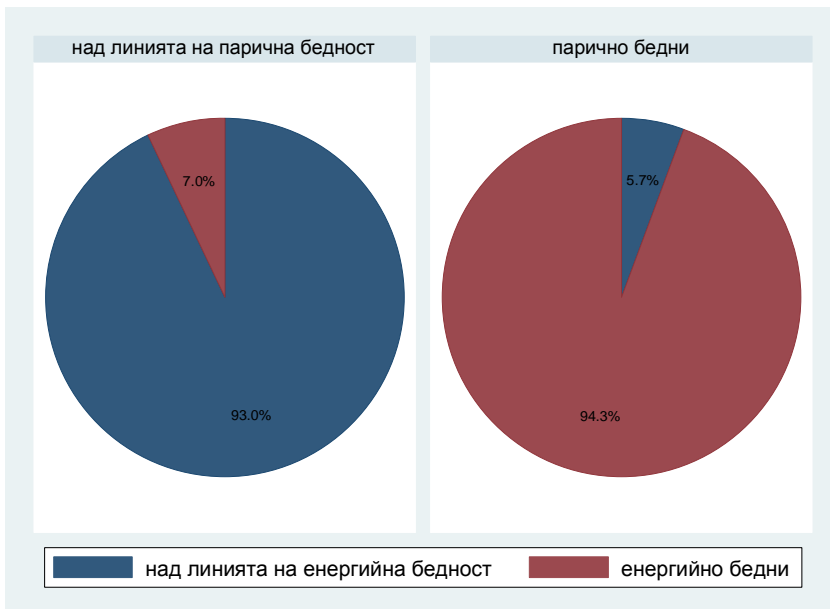
Фигура 12. Дял на енергийно бедните домакинства след 10% ръст на цените и активиране на социален пакет с размери на помощта като предвидения от правителството, но с по-широк обхват.

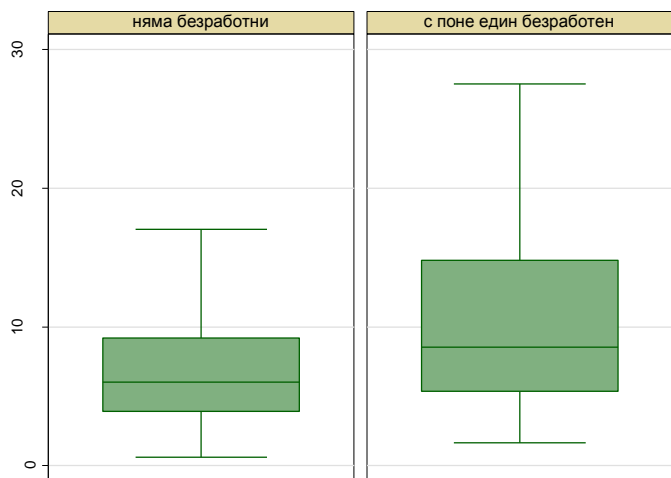
Източник: Симулация

Парично бедните се оказват силно уязвими към увеличение на цените, защото потреблението на електроенергия не може да се свива неограничено, нито може да бъде заменено с друга услуга.

Фигура 13. Дял на енергийно бедните домакинства сред парично бедните и сред тези, които са над линията на бедност след 10% ръст на цените и активиране на социален пакет с размери на помощта като предвидения от правителството, но с по-широк обхват.

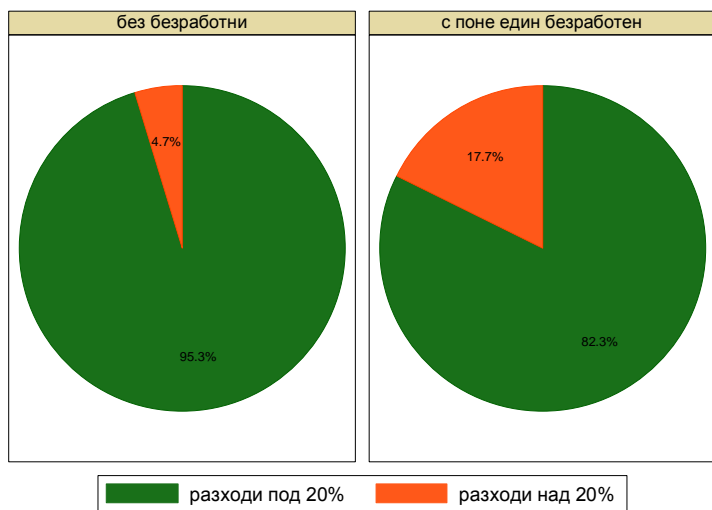
Фигура 14. Дял на разходите за електроенергия при домакинства без безработни и домакинства с поне един безработен след увеличение на цените от 5% и активиране на социален пакет с размери на помощта като предвидения от правителството, но с по-широк обхват.

Източник: Симулация

В сценария с 5% увеличение на цените и при подпомагане от страна на държавата в рамките на представения от МЕ социален пакет почти половината (42%) от домакинствата с поне един безработен ще имат разходи за електроенергия надхвърлящи 10% от месечния им разполагаем доход. Около 18% от домакинствата с поне един безработен ще имат разходи за електроенергия, надхвърлящи 20% от разполагаемия им месечен доход.

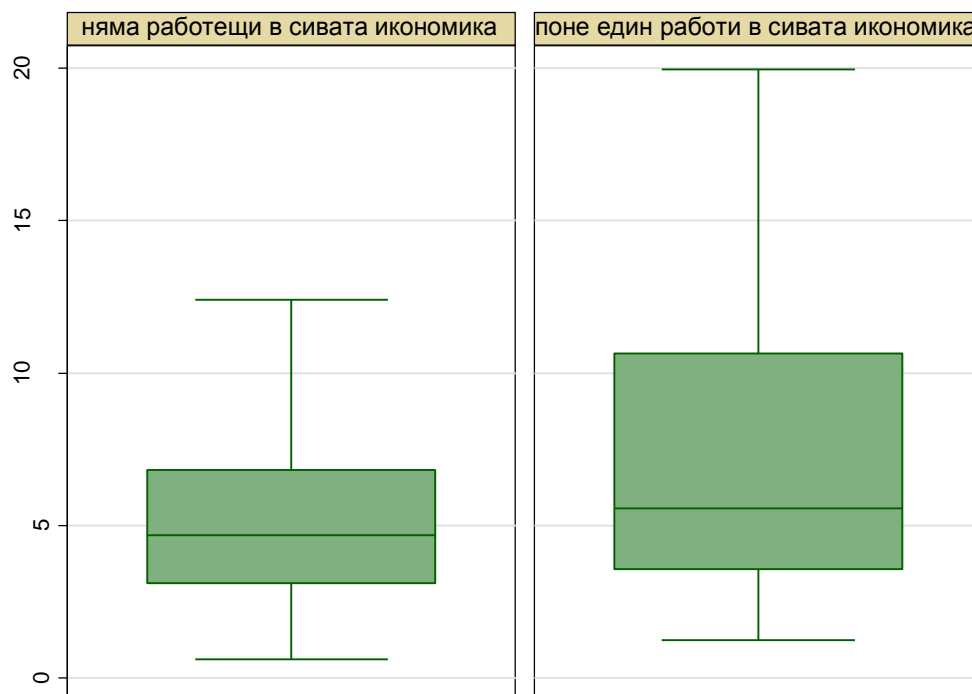
Фигура 15. Дял на домакинствата без безработни членове и с поне един безработен член, които имат разходи за електроенергия над 20% от разполагаемия месечен доход след увеличение на цените от 5% и активиране на социален пакет с размери на помощта като предвидения от правителството, но с по-широк обхват.

Източник: Симулация

По-голямо от обичайното бреме върху семейния бюджет ще изпитат и домакинствата, в които поне един от членовете работи в сивата икономика. Под тази дефиниция попадат хора, които са признали, че работят без работодателят или те да внасят осигуровки. Това е тясна дефиниция като се има предвид, че често се внасят някакви осигуровки, но не върху пълната сума.

Фигура 16. Дял на разходите за електроенергия при домакинства, в които никой не работи в сивата икономика и домакинства, в които поне един работи в сивата икономика след увеличение на цените от 5% и активиране на социален пакет с размери на помощта като предвидения от правителството, но с по-широк обхват

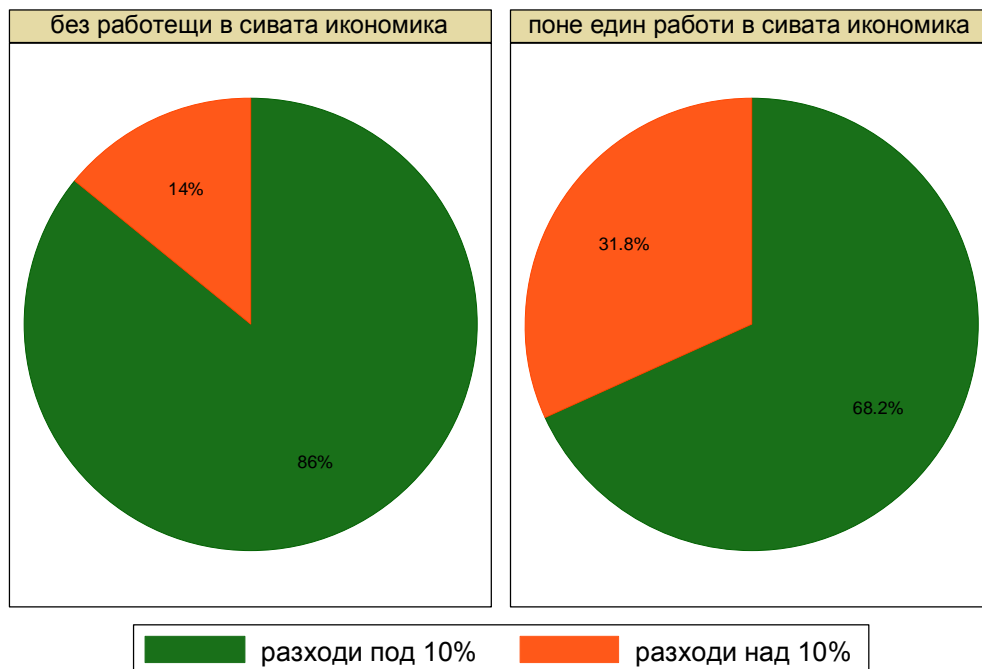

Източник: Симулация

От графиката се вижда, че над 25% от домакинствата, в които поне един член работи в сивата икономика имат разходи за електроенергия, надхвърлящи 10% от разполагаемия месечен доход. Тук трябва да се отбележи, че такива домакинства трудно биха попаднали в обхвата на официалната дефиниция на социалния пакет за уязвими потребители и в повечето случаи няма да получат помощ.

При увеличение на цените от 5% и без предоставяне на подкрепа близо 1/3 от домакинствата, в които поне един от членовете работи в сивата икономика, ще имат разходи за електроенергия, надвишаващи 10% от разполагаемия месечен доход.

Фигура 17. Дял на домакинствата, които имат разходи за електроенергия над 10% от разполагаемия месечен доход сред домакинствата, в които никой не работи в сивата икономика и домакинства, в които поне един работи в сивата икономика. Симулирано е увеличение на цените от 5% без активиране на социален пакет.

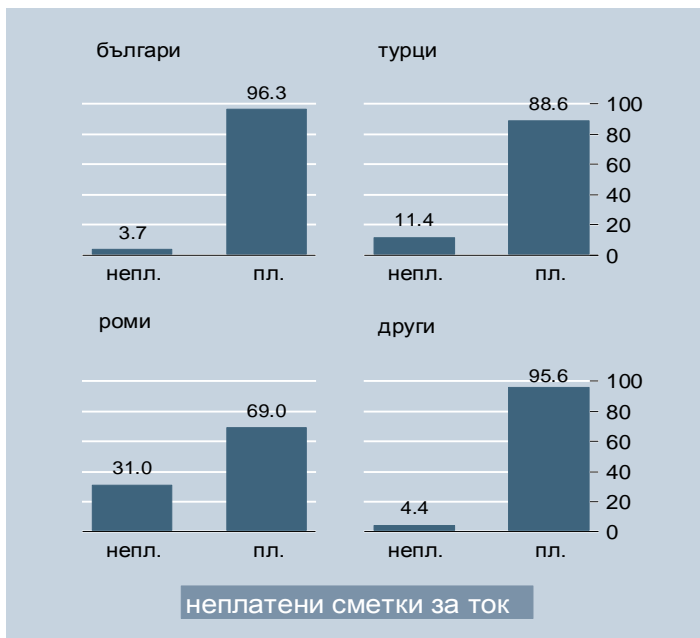

Източник: Симулация

Енергийна бедност сред уязвимите етнически общности

Уязвимите етнически общности са сред групите, които срещат най-сериозни затруднения с покриването на сметките си за електроенергия. Причините за това са многопластови и са свързани както с нивото на доходите в кварталите и населените места с преобладаващо население от уязвими етнически малцинства, така и със състоянието на инфраструктурата и наличието на незаконно строителство. Анализът в тази част ползва както етническата самоидентификация, така и често териториални маркери. Като „сегрегирани общности“ са определени компактно живеещи групи от представители на етническите малцинства с нисък социално-икономически статус. В тази група попадат големите градски гета като кв. „Факултета“ в София или кв. „Столипиново“ в Пловдив, но също така много по-малки джобове на бедност в големите градове, както и махали и отделни улици и групи къщи в по-малките населени места.

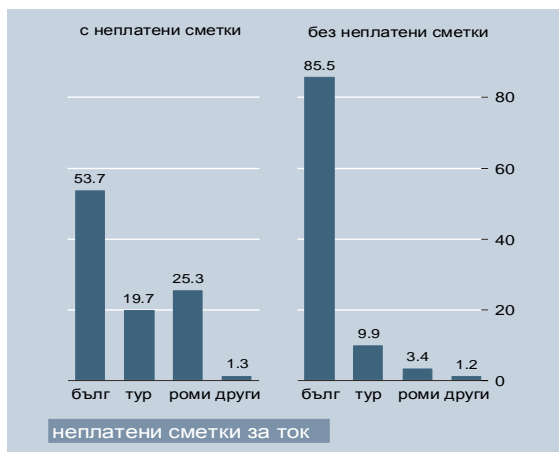
Фигура 184. Неплатени сметки за електроенергия според етническата самоидентификация сред населението като цяло

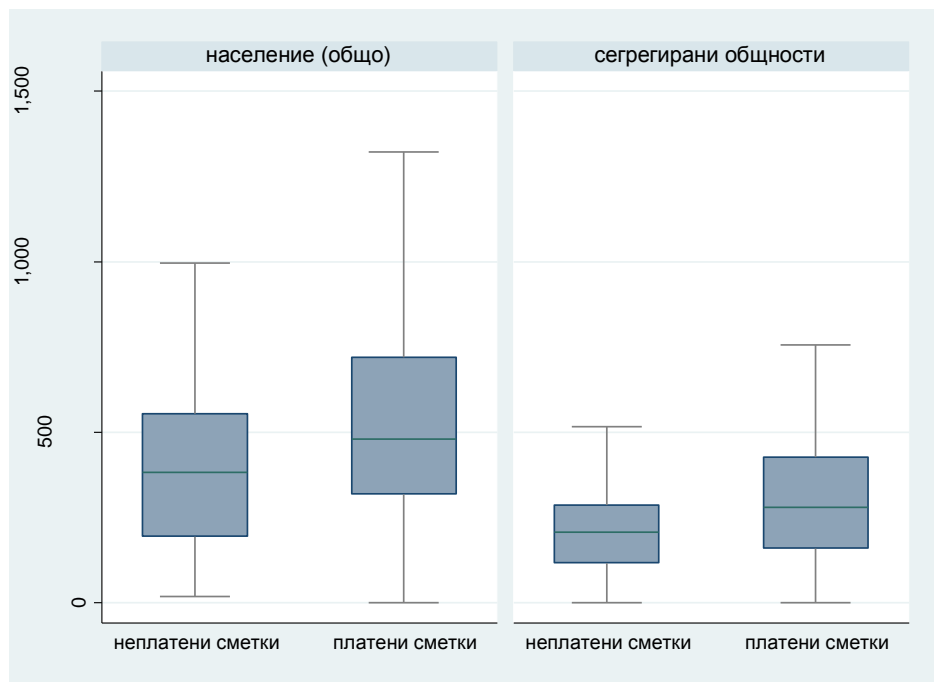
Източник: Световна банка и ИОО-София, Наблюдение на икономическата криза, 2011 г.

На горната графика е показан дялът на анкетираните по етнически групи, които са заявили, че имат неплатени задължения за електроенергия в обща извадка от населението. Сред ромите този дял е най-висок и достига почти 1/3. Сред сегрегираните общности най-голям дял на самодекларираните проблеми с плащането на сметките за ток е регистриран сред тези, които се самоопределят като *роми* или *милет* (на графиката са обобщени). От друга страна, въпреки че ромите са свръхпредставени сред лицата с неплатени сметки за ток, те не са мнозинство сред тях. Малко повече от половината от населението, които декларират, че имат неплатени сметки за ток са етнически българи.

Фигура 5. Етническа самоидентификация на лицата, които заявяват, че имат неплатените сметки за електроенергия

Фигура 206. Доходи на домакинствата, които успяват и които не успяват да плащат сметките си за ток в сегрегирани квартали и сред населението като цяло.

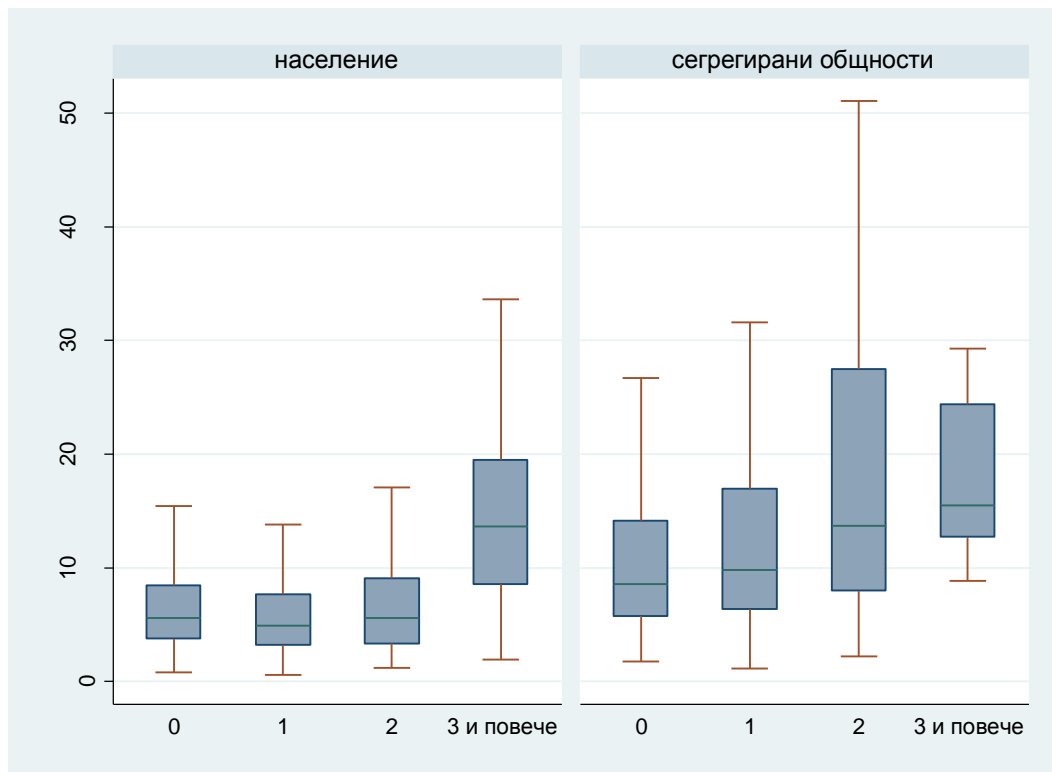

Източник: Световна банка и ИОО-София, Наблюдение на икономическата криза, 2011 г., Симулация

На фигура 20 се вижда, че доходите на домакинствата, които имат неплатени сметки за ток са значително по-ниски от доходите на домакинствата, които редовно плащат сметките си. Сред сегрегирани общности дори доходите на домакинствата, които плащат редовно сметките си са по-ниски от доходите на домакинствата, които имат неплатени сметки за ток сред останалото население. Домакинствата, които имат неплатени сметки за ток и живеят в сегрегирани общности са с крайно ниски доходи и масово живеят под линията на бедност.

Един важен индикатор за риска от енергийна бедност е делът на разходите за електроенергия в бюджета на домакинството. Този индикатор се използва понякога и при официалното дефиниране на линията на енергийна бедност.

Фигура 21. Разход за електроенергия спрямо разполагаемия месечен доход при семействата с деца и семействата без деца сред населението като цяло и в сегрегирани общности

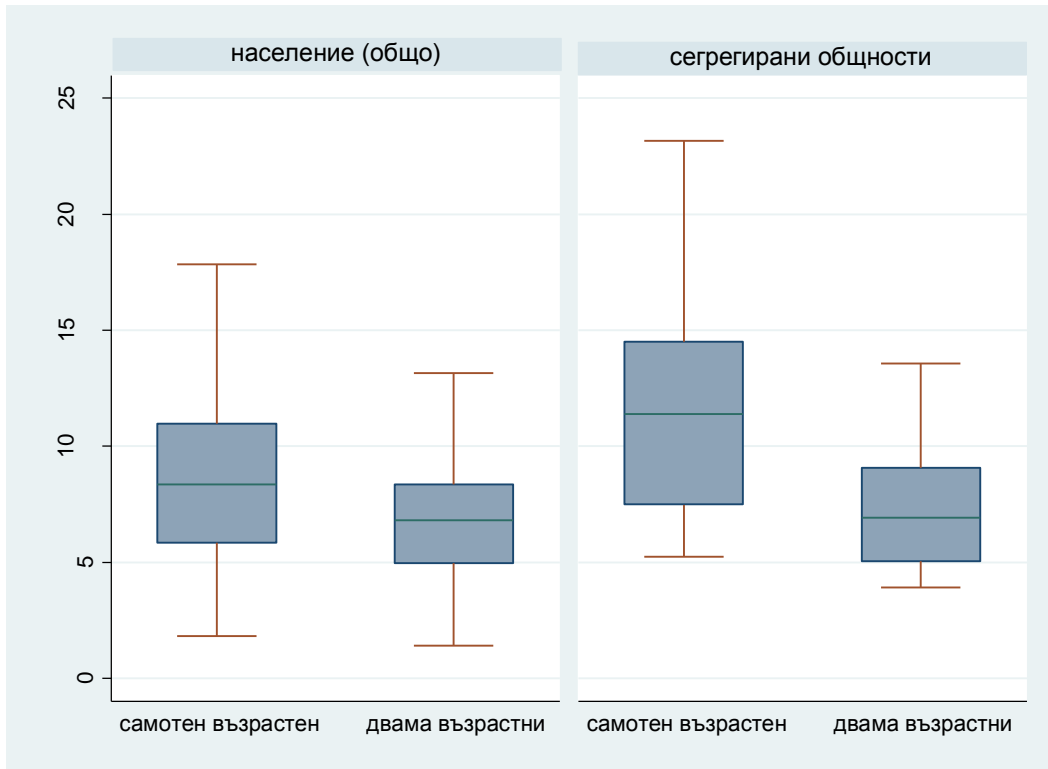

Източник: Симулация

На фигура 21 е показан дялът на разходите за електроенергия в бюджета на домакинствата с различен брой деца сред сегрегирани общности и сред населението като цяло. Сред сегрегирани общности проблемите започват при домакинства с 2 и повече деца, а сред останалото население уязвими са главно многодетните домакинства с 3 и повече деца. Почти $\frac{3}{4}$ от домакинствата с 2 деца както и почти всички домакинства с 3 и повече деца сред сегрегирани общности изразходват повече от 10% от разполагаемия си месечен доход²⁸ за електроенергия. При немалко многодетни домакинства сред сегрегирани общности разходът за електроенергия надхвърля 20% от разполагаемия месечен доход.

²⁸ Този праг съответства на едно от дефинициите за енергийна бедност, използвана във Великобритания.

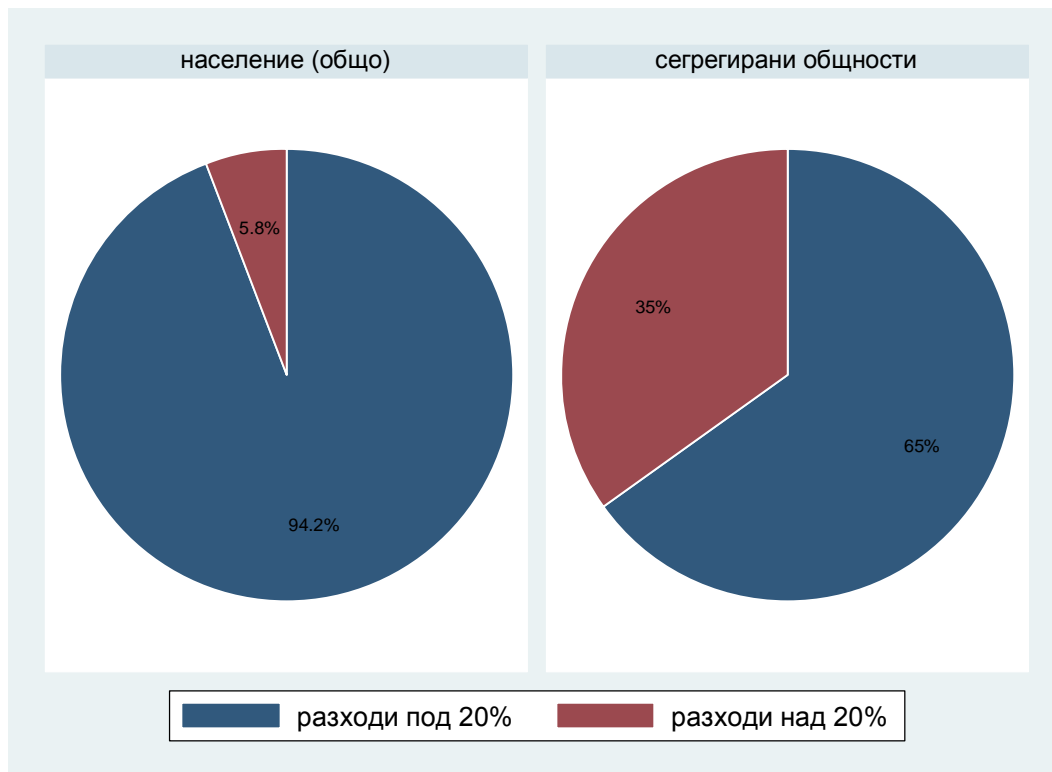
Фигура 22. Разход за електроенергия спрямо располагаемия месечен доход при домакинствата, състоящи се от самотен възрастен и възрастна двойка сред населението като цяло и в сегрегирани общности

Източник: Симулация

Домакинствата, състоящи се само от членове в пенсионна възраст, са сред уязвимите от гледна точка на енергийната бедност. Това са обичайно домакинства, които разчитат за издръжката си основно на пенсии. Трябва да се обърне внимание, че броят на подобни домакинства сред сегрегирани общности е малък поради по-ниската продължителност на живота. Прави впечатление, че домакинствата с двойка пенсионери като цяло не изпитват прекомерно бреме от сметките си за ток. Това важи както за населението като цяло, така и за сегрегирани общности. Самотните възрастни сред сегрегирани общности обаче имат значително по-ниски доходи и нямат възможност да се възползват от обичайните икономии, които са възможни в по-големите домакинства. При тях повече от половината имат разходи за електроенергия, надхвърлящи 10% от располагаемия месечен доход.

Фигура 237. Домакинства с дял на разходите за електроенергия от над 20% от располагаемия месечен доход сред населението като цяло и в сегрегирани общности

Източник: Симулация

Сред сегрегирани общности има около 92 хиляди домакинства с разход за електроенергия от над 20% от месечните доходи. Това съответства на поне 317 хиляди души, които могат да се считат за крайно уязвими по отношение на енергийната бедност. С разходи над 10% от располагаемия месечен доход са около 58% от домакинствата сред сегрегирани общности.

Анализът показва, че без социален пакет сред уязвимите етнически общности може да се върнат проблемите с неплатените сметки за ток, прекъсването на електрозахранването на цели квартали и свързаното с тях напрежение, ако не се задейства социален пакет, който да обхваща всички уязвими потребители, предоставяйки адекватна подкрепа.

Препоръки

Направеният анализ ни дава основание да отправим някои препоръки към държавните органи, ангажирани с политиките по регулиране на енергийните пазари и със социалната политика.

1. Политиките за подкрепа на енергийно уязвимите не трябва да бъдат реактивни, а да са насочени към устойчиво намаляване на енергийната бедност.
2. Политиките не трябва да включват само компенсаторни механизми, а да подобряват достъпа и енергийната ефективност за най-уязвимите групи.
3. Трябва да се разработи дефиниция на енергийната бедност, като се отчетат не минималните, а „обичайните“ потребности на домакинствата.
4. Добре е да има ясни цели за борба с енергийната бедност, обвързани с цялостните публични политики за борба с бедността.
5. Необходими са механизми за системно проследяване изпълнението на поставените цели.